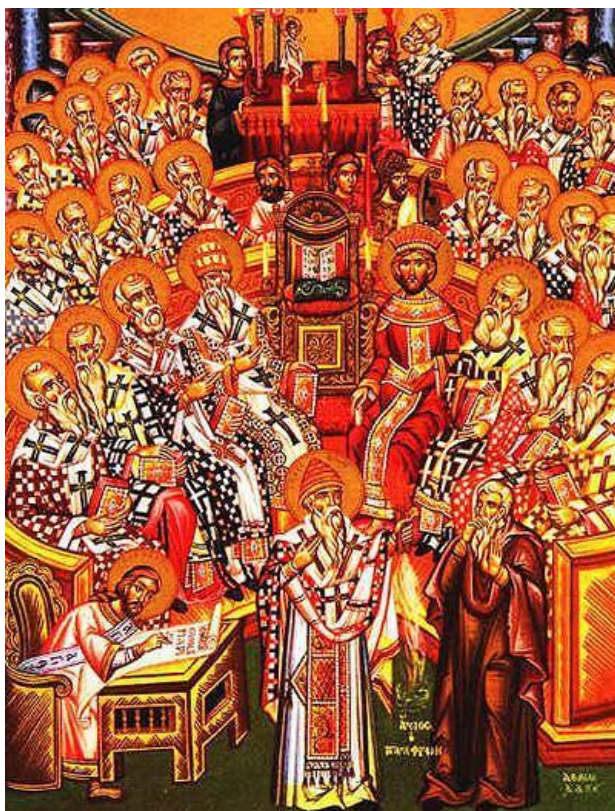
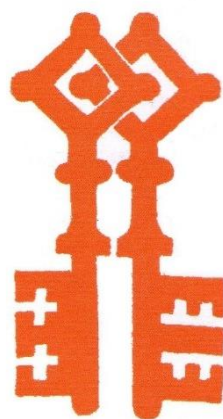

RE-FORMATIO

ÅRGANG 66

ISSN 0900-8519

2025/2

Redaktionelle bemærkninger

I 2025 var det 1700-året for kirkemødet i Nikæa, det første såkaldt "øumeniske koncil", altså kirkemøde, der samlede alle dele af Kirken. Mødet var organiseret af kejser Konstantin, som havde gjort kristendommen til en lovlig religion og året inden var blevet enekjser og utvivlsomt ønskede at samle kirken læremæssigt og organisatorisk. Kirkemødet i Nikæa er ikke det første koncil: Der havde været lokale, og man kan med megen ret sige, at det såkaldte apostelmøde i Jerusalem ca. år 49 er det første og normdannende kirkemøde: Her samledes apostlene og de ældste i moderkirken i Jerusalem for at tage stilling til det grundlæggende spørgsmål om de hedningekristnes forhold til Moseloven, og efter studie af Skriften og efter, at apostlen Peter og lederen af kirken i Jerusalem, Jakob, har talt, træffer apostlene og de ældste med hele kirkens tilslutning deres beslutning, og den meddeles med ordene: "Helligånden og vi har besluttet" (Ap.G. 15).

Jubilæet for Nikæa-mødet er markeret også i Folkekirken, men uden at dets betydning i særlig grad er blevet udfoldet. Der er vist ikke taget seriøse øumeniske initiativer – hvad den større kirkelige sammenhæng nok heller ikke er moden til – så lidt som der vist har været påfaldende afsæt til besindelse på Nicænums betydning som "trosbestemmelse" eller dens liturgiske betydning som trosbekendelse. FKF's landskonvent og dette nummer af Re-formatio har jubilæet som tema, dog mest i form af nogle sideaspekter.¹

Forsidebilledet er en af mange eksisterende ikoner af kirkemødet. Bemærk den opslåede bibel på tronen, Kristus under ciboriet i baggrunden og "hellige paraket"s flamme ved fødderne af de to personer i forgrunden.

Redaktionen

¹ Pater Lars Messerschmidts indholdsrige foredrag ved konventet om synodeinstitutionen var ikke udarbejdet i trykfærdig form og bringes derfor ikke her. Formandsberetningen, som der er tradition for at trykke, omhandlede "Åndelig oprustning" og havde midt i den standende diskussion et foreløbigt præg og er blot udsendt til medlemmerne af FKF, men kan rekvireres ved henvendelse til formanden.

Prædiken til Pinsedag 2025

Ved pastor Brian K. Schønberg, Ledøje-Smørum

Epistel: Ap. G. 2,1-11. Evangelium: Johannes 14,22-31.

Salmer: 290 – 283 – 284 – 288.

I dag fejrer vi Pinsen. Dagen, hvor Helligånden kom over apostlene, som vor Herre og Frelser, Jesus Kristus, havde lovet dem, og den dag, der kaldes Kirkens fødselsdag, fordi Kirken blev grundlagt ved Helligånden. Pinsedag er også den sidste dag i det vi kalder Kirkens festlige halvår. Det festlige halvår begyndte 1. søndag i Advent, hvor vi indledte ventetiden på Jesu komme. Og det fejrer vi julenat - glæden over, at Gud lod sig føde som menneske i Jesus Kristus. Så kommer Helligtrekonger-tiden, der markerer vismændenes besøg hos Jesusbarnet, så følger fastetiden, Mariæ Bebudelse, Palmesøndag med indtoget i Jerusalem, indstiftelsen af nadveren Skærtorsdag, Langfredagens lidelse og død efterfulgt af Påskens jubel og glæde over opstandelsen og Kristi Himmelfart, hvor Jesus optages i Himlen i herlighed. Så Pinsedag er på sin vis dagen, hvor Jesu virke på jorden - som menneske - ophører, og Helligånden træder i Hans sted og fortsætter Guds frelsesplan.

Men hvordan virker Helligånden egentlig? Hvad er det denne tredje person i Treenigheden gør? Det er for mange sværere at forholde sig til Helligånden end Faderen og Sønnen. Når de fleste tænker på Gud Fader, så tænker de på jordens skaber og opretholder. Altså noget håndgribeligt vi kan se. Og tænker de på Gud Sønnen, Jesus Kristus, så kan vi læse, hvad Han har sagt og gjort som menneske. Igen noget vi kan forholde os til som fysiske væsener. Men Helligånden er tilsyneladende usynlig.

En måde at forstå, hvordan Helligånden virker, er ved at tage udgangspunkt i os selv. Når vi mennesker taler om os selv, så taler vi gerne om, at vi består af sjæl og legeme. "En sund sjæl i et sundt legeme" er nok et udtryk de fleste kender.

Men i Bibelen føjes endnu en dimension til – nemlig ånden!

I sit brev til hebræerne skriver apostlen Paulus: »*Guds Ord er levende og virksomt og skarpere end noget tveægget sværd; der trænger igennem, så det skiller sjæl og ånd.*« (Hebr. 4,12)

Hvor kroppen giver os den umiddelbare erkendelse af verden omkring os; dufte, lyde, synsindtryk osv., så lader sjælen os bearbejde de indtryk og reflektere over dem og gør os i stand til at beskæftige os med filosofi, teologi med mere. Altså erkende verden omkring os. Det ånden gør er, at den giver os bevidstheden om, at der er noget ud over det vi kan erkende. At der er en virkelighed, der rækker ud over erkendelsens grænser.

Da Gud skabte mennesket, indblæste Han sin ånde i mennesket (Gen. 2,7). Og i Edens Have levede vi således i et åndeligt fællesskab med Gud. Men ved syndefaldet, hvor mennesket vendte Gud ryggen, mistede vi fællesskabet med Ham: Det evige liv vi havde blev taget bort, og ånden sank så at sige ned i sjælen. Vi mistede både det fysisk og åndelige fællesskab med Gud.

Det var derfor, at Gud gav jøderne Loven at følge. Når ikke ånden styrede os, måtte lovens bogstav gøre det. Ikke ulig i dag, så vil vi - overfor dem vi har kær - handle med tålmodighed, kærlighed og så videre, men vi ved at det sjældent er tilfældet vi opfører os sådan overfor fremmede, og derfor har vi loven til at lægge bånd på os.

Men ånden var ikke væk, men lå skjult i mennesket sjæl - i vores indre. Slumrende. Når vi som præster har dåbs- eller vielseamtaler spørger man ofte, om folk tror på Gud. Og nogle vil sige, at de ikke vil sige, at de tror på Gud (som en gammel mand med skæg), men at de føler, at der er noget større end dem selv eller som mange udtrykker det: "mere mellem himmel og jord". Det er ånden, der dybt nedefra, taler. Det er bevidstheden om, at der er noget mere end vi umiddelbart kan erkende - noget der instinktivt fortæller os, at vi er skabt af noget større.

I dagens læsning fortæller Jesus disciplene, at det er bedst for dem, at Han går bort, så Han kan sende Helligånden til dem. Og det var nødvendigt, at Han gik bort. For ved sin død og opstandelse og Himmelfart blev det klart, hvem Han er. Med sin opstandelse giver Han os muligheden for at få det evige liv, der blev mistet ved syndefaldet, igen. Og med Helligåndens

komme fik vi muligheden for igen at kunne løfte ånden ud af sjælen – en åndelig opstandelse i dette og det evige liv.

Herudover måtte Jesus gå bort for at Gud Helligånden kunne gøre sit arbejde. Var Jesus blevet blandt os ville det på mange punkter have været fantastisk! Vi kunne tale med Ham, lytte til Ham, Han kunne velsigne os osv., men så ville Han stadig kun være uden for os. Med Helligåndens komme var Gud ikke længere kun uden for os, men kunne fylde os.

Med Helligåndens komme fik vi igen muligheden for fællesskab med Gud. Og det er det valg vi får som mennesker: Vi kan afvise Ham, eller vi kan vælge at komme Ham i møde. Vi kan nærme os Ham gennem bøn, læsning og særligt ved gudstjenesten, hvor Guds Ord lyder, og, som Paulus skrev, skiller sjæl og ånd.

Og her ved gudstjenesten bliver Helligåndens virke håndgribeligt, som sognepræsten Asbjørn Fog, skrev: Når bønnen lyder, ordet forkyndes og det indviede sakramente står på alteret, så er Jesus der selv, og så går åndens sus gennem huset og rører menneskers hjerter, så troen skaber, og så er der pinse på jord.

Ligesådan bliver det håndgribeligt for andre, når vi nærmer os Helligånden – for det er ikke altid, vi selv føler det – for så vil vi bære åndens frugter, der, som Paulus skriver til menigheden i Galatien, er: kærlighed, glæde, fred, tålmodighed, venlighed, godhed, trofasthed, mildhed og selvbeherskelse.

Og disse frugter vil være med til at lede andre til vor Herre og Frelser, Jesus Kristus, og derved tjene Gud.

Og for det siger vi: Lov og tak og evig ære være dig vor Gud, Fader, Søn og Helligånd, du, som var, er og bliver én sand treenig Gud, højlovet fra første begyndelse, nu og i al evighed. Amen.

Kirkens enhed – i lyset af Galaterbrevet 3,28

Paulus vs. den nye progressive kristendom

Af Carsten Dalgaard Hansen

Præst og leder af Hellig Kors Kloster, Lem

Foredrag på Fællesskabet Kirkelig Fornyelses landskonvent 2025

Jesus beder i sin ypperstepræstelige bøn for kirkens enhed: "Den herlighed du har givet mig, har jeg givet dem, for at de skal være ét, ligesom vi er ét, jeg i dem og du i mig, for at de fuldt ud skal blive ét, for at verden skal forstå, at du har udsendt mig og har elsket dem, som du har elsket mig".

Apostelen Paulus skriver om samme enhed. Ikke bare som et ønske, men som et faktum: "For I er alle Guds børn ved troen, i Kristus Jesus. Alle I, der er døbt til Kristus, har jo iklædt jer Kristus. Her kommer det ikke an på at være jøde eller græker, på at være træl eller fri, på at være mand og kvinde, for I er alle én i Kristus Jesus, og hører I Kristus til, er I også Abrahams afkom, arvinger i kraft af Guds løfte." Gal. 3,26-29.

Kirkens enhed ligger altså både Jesus og den store hedningeapostel meget stærkt på sinde.

Men hvordan skal vi forstå det? Hvordan skal vi tolke disse centrale ord i Skriften?

Grundlæggende mener jeg, at der er to væsensforskellige måder at forstå og tolke ordene om Guds børns enhed på. To helt modsatte måder, faktisk. Det vil jeg gerne forsøge at vise med mit foredrag.

Der er én måde, som bygger på kontinuitet i Skriften og en anden måde, som bygger på diskontinuitet. Der er én måde, som bygger på en partikularistisk tolkning af Skriften og en anden måde, som bygger på en universalistisk tolkning. Der er én måde, som bygger på en kontekstuel læsning af Skriften og en anden måde, som bygger på løsrevne skriftsteder. Fronterne bliver trukket mere og mere skarpt op. Antikrist står klar i kulissen og hans ånd er virksom, ikke bare i verden, men også i kirken. Det djævelske modstykke til kristendommen er under udvikling og har i

virkeligheden været det længe. Men nu ligger det stort set klart. Det er jeg blevet overbevist om gennem et studium af det, som man i USA kalder Progressive Christianity og som nu er på vej hertil i form af en række bøger, som er blevet oversat til dansk.

Den såkaldte progressive kristendom er kendetegnet ved universalisme og ligner faktisk på lange stræk noget, som vi allerede har kendt til længe under vore egne himmelstrøg. Nemlig den bibelkritiske liberalteologi.

Jeg har givet mit foredrag undertitlen: - *Paulus vs. den nye progressive kristendom.*

Lad mig derfor begynde med Paulus.

Hvad mener Paulus, når han skriver, at det ikke kommer an på at være jøde eller hedning, slave eller fri, mand eller kvinde? På græsk står der *ouk eni* – Walter Bauer oversætter de to små ord med ”es gibt nicht”, altså ”der er ikke” – jøde eller hedning, slave eller fri, mand eller kvinde, eller mere præcist ”mandligt eller kvindeligt” (arsæn kai tælu). Men hvordan skal vi så forstå det?

Betyder det virkelig, som de progressive og liberale påstår, at i den nye pagt er alle forskelle ophævet? Nej, det betyder det jo ikke. Det kan vi se ud af sammenhængen. Det fremgår med al ønskelig tydelighed, at det, som Paulus forsøger at sige er, at ”i Kristus” er det ikke længere af betydning, om du er jøde eller hedning, slave eller fri, mand eller kvinde. For ”alle er I Guds børn (ordret ”Guds sønner”) ved troen ”i Kristus Jesus”. ”I er alle én i Kristus Jesus” – altså hvad enten I er jøder eller hedninger – eller for den sags skyld - slaver eller frie, mænd eller kvinder.

Ja, for det er jo hele det store spørgsmål om hedningekristne versus jøde-kristne, som er Paulus’ anliggende både her og i Romerbrevet og i Efeserbrevet og i det hele taget i hans breve. Hvilket er indlysende, da han var den store hedningeapostel. Dette tema spiller hele tiden ind i alt, hvad Paulus skriver. Nu, i og med den nye pagt, kunne der skabes forligelse mellem de to parter. Som apostelen skriver i Efeserbrevet kap 2:

”Husk derfor, at I, der var født som hedninger og blev kaldt uomskårne af dem, der kalder sig omskårne, dem, der har en legemlig omskærelse, gjort med hænder – husk, at I dengang var adskilt fra Kristus, udelukket fra borgerret i Israel og fremmede for forjættelsens pagter, uden håb og uden Gud i verden. Men nu, da I er i Kristus Jesus, er I, som engang var langt borte, ved Kristi blod kommet nær. For han er vor fred. Han gjorde de to

parter til ét, og med sin legemlige død nedrev han den mur af fjendskab, som skilte os. Han satte loven med dens bud og bestemmelser ud af kraft for i sig at skabe ét nyt menneske af de to og således stifte fred og for ved korset at forsone dem begge med Gud i ét legeme, og dermed dræbte han fjendskabet. Og han kom og forkyndte fred for jer, der var langt borte, og fred for dem, der var nær. For gennem ham har både vi og I i én ånd adgang til Faderen. Så er I da ikke længere fremmede og udlændinge. I er de helliges medborgere og hører til Guds husstand. I er bygget på apostlenes og profeternes grundvold med Kristus Jesus selv som hovedhjørneste. I ham holdes hele bygningen sammen og vokser til et helligt tempel i Herren. I ham bliver også I sammen med os bygget op til en bolig for Gud i Ånden.”

Betyder det så, at der ikke længere er noget, der hedder jøder i Guds frelsesplan? Som erstatningsteologien påstår. Nej. Sine nådegaver og sit kald fortryder Gud ikke. Israel er fremdeles Guds udvalgte folk. Men i Kristus har både det jødiske folk og alle hedningefolkene lige adgang til Gud. Ved tro og dåb har vi alle på lige fod adgang til Faderen. ”Frelsen udgår fra Jøderne”, sagde Jesus til den samaritanske kvinde. ”Jeg spørger nu: Har Gud da forkastet sit folk?” spørger Paulus i Romerne 11, vers 1. ”Aldeles ikke, nej da! Jeg er jo selv israelit, jøde, af Abrahams slægt, af Benjamins stamme. Gud har ikke forkastet sit folk, som han først har vedkendt sig”.

De etniske forskelle er med andre ord ikke ophævet. Det er ikke *det*, Paulus mener i Gal. 3,28.

På samme måde er der heller ikke pludselig oprettet et socialistisk paradis her på jorden, hvor alle klasseforskelle er ophævet så der ikke længere er nogen, som er slaver og nogen som er fri. Det får vi bekræftet adskillige steder i NT af Paulus selv: ”For ligesom legemet er en enhed, selv om det har mange lemmer, og alle legemets lemmer, så mange som de er, dog danner ét legeme, sådan er det også med Kristus. For vi er alle blevet døbt med én ånd til at være et legeme, hvad enten vi er jøder eller grækere, trælle eller frie, og vi har alle fået én ånd at drikke” (1 Kor 12,12-13). Eller Ef 6,8: ”I ved jo, at enhver skal få gengældt af Herren, hvad han gør af godt, hvad enten han er slave eller fri”. Eller formaningen i Kol 3,22: ”Slaver, adlyd jeres jordiske herrer i alt, ikke som øjentjenere, der vil stå sig godt med mennesker, men af et oprigtigt hjerte, i frygt for Herren”.

Og på samme måde med mænd og kvinder. Der er selvfølgelig stadig forskel. Ikke bare den lille forskel, den ydre kønslige forskel. Men også når det gælder opgaver og kald og tjenester: "At være lærer tillader jeg ikke en kvinde" (1 Tim 2,12). Ja, men det var jo bare hvad *Paulus* mente, dengang. Nej det var det ikke. Manden er kvindens hoved, ligesom Kristus er kirkens hoved. Forholdet mellem mand og kvinde skal afspejle en himmelsk struktur, selve frelsens struktur. Kefalæ-strukturen. Forholdet mellem Kristus og kirken skal afspejles i forholdet mellem mand og kvinde. Også i menighedens gudstjeneste. Kvinder kan *både* bede og profetere og vidne. Men *ikke* stå for Herrens alter og vende sig mod menigheden og tale og velsigne på Guds vegne og forvalte de hellige sakramenter. Netop det argumenterede C.S.Lewis meget klart for i en artikel fra 1948, samme år, som vi fik de første kvindelige præster i Danmark. Artiklen havde overskriften "Priestesses in the Church".

Der er med andre ord tale om kontinuitet i forhold til GT og skabelsen. Og der er tale om en partikularistisk tolkning i og med at det altså er i *troens* rige, i *Kristus*, at disse modsætninger eller rettere forskelle, ikke længere betyder noget. Adressaten i Galaterbrevet og i alle Paulus' breve er menigheden. Og ikke alle og enhver. "I" betyder "I kristne brødre og søstre i Herren". Konteksten, som er så afgørende, når vi læser Bibelen, er jo her, at det er ved tro, vi bliver frelst og ikke ved lovgerninger. Og troen står altid i modsætning til ikke-tro. Enten er du vantro, ikke troende, hedning eller også er du en troende kristen. Det er det store vertikale skel i verden. Dette skel har afgørende betydning for alle de forskelle, som eksisterer mellem folk og klasser og køn i verden. Alle de horisontale skel.

Det, som vi oplever i dag, er, at når mennesker falder ud af nåden eller aldrig har været der, altså når et menneske ikke er "i Kristus" og har sin identitet i ham, så flytter identiteten over i race, social status eller køn, eller en blanding af det hele, det som man kalder intersektionel identitet. Verden er blevet en kampplads, hvor alle minoritetsgrupper gør oprør mod deres påståede undertrykkere. Sorte gør oprør mod hvide. Fattige gør oprør mod rige. Kvinder gør oprør mod mænd. Faktisk er der i udgangspunktet tale om fuldstændig berettigede oprør. For selvfølgelig skal uretfærdighed bekæmpes. Men resultatet af denne identitetspolitiske

kamp er bare alt andet end fred. Tværtimod ser det ud til, at resultatet er alles kamp mod alle.

Og det er jo egentlig mærkeligt, for nu har vi længe hørt om globalisering og enhed og ligestilling. Men måske er det alligevel ikke så mærkeligt. For det, som vi er vidner til, er ikke Guds opskrift på det gode liv. Det er snarere hans modstanders.

Og nu kommer jeg så til anden del af mit foredrag. Den nye progressive kristendom.

De såkaldt progressive amerikanske teologer, f.eks. Richard Rohr, David Benner, Brian McLaren, Rob Bell, Gerard Hughes, Thomas Keating, for nu at tage dem, som jeg har beskæftiget mig med, men der er naturligvis mange flere, de ser næsten samstemmigt verden og kristendommen som resultat af en evolutionær proces. Gud er ikke den samme i dag som han var i går og som han vil være i morgen og til evig tid. Det hele bevæger sig fremad, i retning af større enhed. Jesu ønske og bøn om at de alle skal blive ét, er et af deres yndlingsord i Skriften. Sammen med Paulus' ord i 1 Kor 15,28 om at Gud til sidst skal blive alt i alle.

Men de tolker det ikke som talt om og til de kristustroende i modsætning til verden. Nej de forstår det universalistisk om alle mennesker. For der er naturligvis ingen, der går fortabt. Og de ser religionerne ud fra billedet af en hånd. De 5 fingre er de store religioner og følger vi fingrene ned mod hånden kan vi jo se, at det ender med, at alle religioner til sidst vil smelte sammen og blive til ét.

Jeg bruger billedet på en anden måde. I mit studium er det blevet klart, at udviklingen går i retning af det djævelske og antikristelige modstykke til kristendommen. Jeg har skrevet en bog om det, som udkommer her senere på året på Lohse Forlag. Her har jeg identificeret ikke kun 5, men 7 forskellige åndsfænomener, som mere eller mindre uafhængigt af hinanden er vokset frem, nogle med rødder meget langt tilbage, andre som relativt nye fænomener. Meget af det er egentlig slet ikke nyt. Det nye og det, som får mig til at tro, at det er Djævelen og antikrist som er på spil, og at det er et tegn på, at tidernes ende er nær, er, at alle disse fænomener i dag løber sammen som bifloder til én stor rivende flod, ja nærmest en tsunami, som truer med at rive alt og alle med sig. Det er fænomener som mystik, gnosticisme, østens religioner, New Age, feminismen, psykologien og en teologi, som lader sig lede af tidsånden.

Jeg kan naturligvis ikke komme ind på alt det nu i dag. Men lad os følge temaet med mand og kvinde og se lidt på feminiseringen af vores moderne samfund.

De kvindelige præster er et resultat af kvindekampen. En lille delsejr i den store kønnes kamp. En kamp, som har raset i mere end 150 år.

Og vi må sige, at som årene er gået, så er kvinderne gået sejrende frem. Og vi mænd er blevet trængt tilbage. Og det gælder jo også i kirken. 60 % kvindelige præster. 45 % kvindelige provster. 3 ud af 10 biskopper er kvinder. Og udviklingen viser ikke tegn på at stoppe.

Så tilsyneladende er vi nået langt i retning af realiseringen af drømmen om kirkens enhed. Men også kun tilsyneladende. Kun ud fra en højst overfladisk betragtning. I virkeligheden er der snarere tale om en enhed med antikristeligt fortegn.

Kvindelige præster er kun et lille delelement i Djævelens store plan om at sætte sig i Guds sted.

En universalistisk tolkning af Gal 3,28 kan stå som en overskrift over de sidste mange års kvindekamp. Kampen mod patriarkatet. Kampen mod mændenes dominans. Kampen mod de gamle autoriteter, incl. Gud, altså den gamle Gud, Bibelens Gud.

De progressive starter med konklusionen. Deres egen konklusion. Deres egen bias.

De starter med *'Gud er kærlighed'*. Derfor skal naturligvis ingen gå fortabt.

Og så må resten af Bibelen tolkes i det lys og ud fra den præmis. Det er f.eks. den måde Lars Sandbeck argumenterer i sin nye bog *"Når kærligheden dømmer"*. Derfor er et af deres hovedord også *"inklusion"*.

Ingen skal føle sig udenfor. Ekskluderende sprog og holdninger er no go.

Det så vi f.eks. et eksempel på ved midnatsgudstjenesten fra Maribo Domkirke nytårsaften, hvor biskop Marianne Gaarden i både sin prædiken og i valg af salmer gav et tydeligt eksempel på det. Og vi ser det i den verserende debat om et nyt dåbsritual. Sætningen *"hvori du gør os til dine børn"* skal slettes. For alle er jo på forhånd altid allerede Guds børn.

De progressives kærlige Gud er en feminiseret Gud. En svag Gud. En kastreret Gud. For han er ikke længere hellig. Måske skulle vi hellere sige *"hen"* er ikke længere hellig. *Hen* er en Gud i øjenhøjde. Og fordi Gud ikke længere er hellig, så behøver vi heller ikke være det. *Hen* giver os lov til

selv at bestemme, hvordan vi vil leve vores liv. Og da vi heller ikke længere er syndere, som har brug for en frelser, så er Jesus blevet vores medvandrer, vores personlige rådgiver, en visdomsmester på linje med Buddha og Kim Larsen.

I virkeligheden læser de progressive bibelen baglæns. Ligesom Fanden gør. De starter med at rive skellet ned. Skellet mellem tro og vantro. Skellet mellem frelse og fortabelse. Skellet mellem mørke og lys. Det skel som kristendommen sætter i verden. Det vertikale skel. Det river de ned. Og nu vil de så også rive alle *forskelle* ned.

Det paradoksale er så, at ved at rive det ene, afgørende skel ned er der opstået mange nye skel. Forskellene er blevet til skel mellem mennesker. Det er endt med alles kamp mod alle.

Og sådan går det, når identiteten bliver flyttet over i forskellene frem for at det er i Ham, som hviler fuldstændig i sig selv, ham, i hvem vi også kan komme til at hvile i os selv, og være forsonet med de forskelle, der er imellem os, hvad enten det er etniske, sociale eller kønsmæssige forskelle.

Asger Lorentsen, Ole Skjerbæks gamle New Age-ven, skriver i en af sine mange bøger: "Den nye verdensimpuls – Åndelig filosofi, bind 4", et kapitel om "Den feminine strøm og Guds immanens". Lorentsen indleder med neutralt at beskrive forskellen på det maskuline og det feminine. Det maskuline er kendetegnet ved optagethed af ydre strukturer, handling, opdeling, intelligens, analyse. Det kvindelige er kendetegnet ved optagethed af indre liv, væren, helhed, modtagen, følelse, absorbering og ømhed-nænsomhed (s. 144 f.).

Lorentsen spørger, om målet er, at vi ved slutningen af vores udvikling som menneske skal opnå en fuldkommen balance mellem de to poler?

Mange har, skriver han, den opfattelse, at vi til sidst skal blive "dobbeltpolede", (altså androgyne). Ligesom der jo også er to poler i universet. En kendsgerning er det, fortsætter Lorentsen, at Gud i den rendyrkede maskuline religiøsitet forstås på en måde, som vi kender fra Det gamle Testaments jødedom. Her forstås Gud som en transcendent skabermagt, som er adskilt fra den skabte verden.

Denne prægning har sat sig i os gennem fiskens tidsalder. Men nu er der ifølge Lorentsen en modbevægelse i gang. En åndelig strømning, som aktiverer den feminine pol, og som lader os møde en Gud, der ikke dømmer os. Det er "Den Nye Verdensimpuls" (skrevet med stort). "I den

feminine pols forståelse, er Gud en bevidsthed, som både har skabt verden, og som samtidig er i verden. I sin yderste konsekvens er der i denne forståelse intet, som er udenfor Gud" (s. 151).

For at blive en del af denne kvindelige strøm, må vi indse, at vi dybest set er en del af Guds flydende liv og lade os bevæge derhen, hvor gudslivet kan flyde igennem os. "Jeg lever efter mine egne indre værdier uafhængigt af ydre normer... Den feminine strøm er således overordentlig væsentlig i den fase, som menneskeheden går ind i nu, hvor det indre og det ydre skal ind i en dyb form for samarbejde, hvor jorden skal helliggøres, og hvor healing bliver en naturlig del af fremtidens åndelighed" (s. 153).

Vi bevæger os altså fra en mere maskulin bevidsthedstype til en mere feminin. Fra at lægge vægt på logik til en mere abstrakt forståelse, fra vægt på dogmatisk religiøsitet til vægt på indlevet, sanset religiøsitet. Lorentsen slutter med at skrive om Den Nye Helligånd, som i Den Nye Verdensreligion vil blive kendt som feminin og som vil lære os, at Gud er blød, omsorgsfuld og kærlig (s. 220).

Vi må konstatere, at det store skifte er i fuld gang. Feminiseringen er slået igennem over en bred front. Også i kirken. I Vesten i hvert fald. Den gamle faderdominerede kultur med værdier som respekt, autoritet og magt er langsomt, men sikkert igennem de sidste 100 år eller mere, blevet afløst af en terapeutiserende moderkultur med værdier som accept, rummelighed og nærvær.

New Age folket har længe set det komme. Og arbejdet aktivt på at fremme denne udvikling. Allerede Helena Blavatsky, teosofiens grundlægger, så det i sidste halvdel af det 18. årh. Og hun kom selv til at spille en stor rolle i denne udvikling gennem sine mammutbøger, skrevet med ført hånd fra den såkaldte tibetaner.

I sin bog "Det faderløse samfund" fra 2006 beskriver historikeren Henrik Jensen udviklingen således: "Lad os rekapitulere: I det 20. århundrede skete der omfattende forrykkelser i balancen mellem de grundlæggende værdier i den vestlige kultur. Det drejer sig om forandringer i den normative kultur, som kan formuleres som tab af autoritet – 'Guds død' – eller tab af lydhørhed over for autoriteten. På et fænomenologisk plan demonstrerede det sig som en gradvis-og-så-pludselig 'afmontering' af forældremyndigheden, især fadermyndigheden, som fik momentum fra det

20. århundredes begyndelse og karakter af 'fadermord' med den store europæiske katastrofe fra 1914" (s. 201).

Vægten skiftede fra de traditionelt faderlige værdier til de traditionelt moderlige værdier. I stedet for en mor og en far, har mange børn i dag to mødre, skriver Henrik Jensen (også selv om den ene er en mand). Mens det gamle patriarkalske paradigme var vertikalt orienteret, er det nye kvindedominerede paradigme horisontalt orienteret.

Henrik Jensen beskriver bl.a., hvordan dette skifte har haft afgørende indflydelse på pædagogisk tænkning: "Det 20. århundredes pædagogik blev efter den store katastrofe 1914-45 i stigende grad præget af Rousseau og et romantisk ideal om, at det vigtigste ved skoling er at åbne for barnets latente personlighed. Mere specifikt ser denne pædagogik barnet som et autonomt væsen, som mere har brug for læreren som en omsorgsfuld ven end som en autoritativ fader, mere behov for råd snarere end belæring... Vi bilder dem ind, at sandheden er i dem selv – den største løgn af alle."

Og nu, i disse år, slår dette store kulturskifte igennem, også i kirken. Fra en klassisk og traditionel mandsdomineret teologi med vægt på lære og dogmer og en maskulin treenighed til en ny og kvindedomineret terapeutisk feministisk "teologi" (af tea- gudinde) med vægt på følelser og erfaringer og en Gud, som ikke er bange for at vise sin kvindelige side. Fra en fortælling om en transcendent og mere eller mindre fjern Gud, adskilt fra skaberværket, til en fortælling om en nærværende og iboende Gud.

Dette billede bliver klart, når man f.eks. læser noget af det, som danske feministteologer har skrevet. Jeg vælger her at bruge Lene Sjørup som linse. Det er ganske vist en ret stærk linse, for Sjørup er nok den mest radikale kvindelige fagteolog, vi har haft. Men dels lader hun i sine bøger de toneangivende amerikanske feministteologer komme til orde og dels beskriver hun meget interessant og godt hele perioden fra ungdomsoprøret og frem, en periode, som samtidig rummer hendes egen historie. Historien kan man bl.a. finde i antologien fra 2020 "Bid i æblet – Feministiske præster 1968 + 50" (s. 99-141).

Efter endt teologistudium rejste Lene Sjørup til USA for at studere feministteologi ved Graduate Theological Union (GTU) i Berkely i Californien. Ja, for det var og er stadig i Californien det "sner". Ikke bare når det gælder New Age og de nyreligiøse bevægelser og interessen for

Østens filosofi og mystik, men altså også når det gælder feministteologien. Egentlig skulle hun kun have været der 1 år, men fordi hun fik bevilliget et kandidatstipendium, blev det til 5 år. I 1983 udgav hun sin første bog: "Du er gudinden", hvor hun præsenterer sine danske læsere for noget af det, hun mødte i Californien.

I sit kandidatstudium, som endte med at blive en Ph.d.-afhandling, valgte Lene Sjørup at undersøge kvinders religiøse erfaringer. Ph.d.-afhandlingen udkom i 1992 med titlen "Enhed med altet". Allerede titlen antyder, hvad konklusionen blev.

Lene Sjørups danske kvindelige interviewpersoner var stort set alle enige om at tage afstand fra kirkeinstitutionen, dels fordi dens centrale trosindhold forekom dem irrelevant og institutionen kvælende, og dels fordi deres oplevelser og erfaringer af "enhed med altet" var for komplekse og mangfoldige til at kunne rummes inden for rammerne af en kirkeinstitution (s. 100 f).

Det, som de fleste af Sjørups kvindelige interviewpersoner er enige om at kalde Gud, handler om store følelser, som bedst kan beskrives med psykologiske termer. Det være sig oplevelser i naturen eller af seksuel art. Og af mere eller mindre mystisk art. Lene Sjørup slutter sin bog med at skrive: "For skønt ideologier og skiftende teologier ikke står særlig fast, så gør religiøse oplevelser i al deres overflod det. Ja, det er, hvad vi *ved*: At vi er elskede af denne kraft, denne energi, denne *det*, og det betyder alverden for os".

I "Du er gudinde" skriver Sjørup, at den nye erfaringsbaserede teologi vil vende alt på hovedet. Eller måske snarere vende alting rigtigt:

"For de feministiske teologer accepterer ikke, at teologi stammer fra himlen. Når patriarkalsk teologi hævder, at dens tanker om skaberguden, guden som førte sit folk ud af Ægyptens land og ind i det forjættede land, guden som ofrede sin egen søn og lod ham opstå på den tredje dag, er åbenbarede, siger den radikale kvindeteologi fra:

Den betragter disse tanker som udtryk for en mandlig overklasses religiøsitet, som er blevet påtvunget de undertrykte" (s. 13).

Patriarkatet er nemlig, fremhæver Sjørup og hendes søstre, noget relativt nyt. Før det var det matriarkatet, som rådede: "Ifølge Starhawk [en anden af de førende amerikanske feministteologer] og gudindebevægelsen i det hele taget, er gudindebevægelsen eller 'the witchcraft' en poetisk religion, som er 35.000 år gammel og altså langt ældre end jøde- og kristendommen.

Den stammer fra stenalderens shamaner, som ikke lærte af institutioner eller autoriteter, men direkte af naturen..." (s. 84).

Mary Daly skrev i 1973 en bog med titlen "Beyond God the Father". Hvem er Gud? spørger hun. Er han en mand? Hvis han er, så er manden jo Gud. Men nej, Gud er ikke engang et substantiv. Altså et levende væsen. Gud er snarere et verbum, hævder Daly. Noget dynamisk og foranderligt, en måde at være til på.

Og hvem er Jesus? Ja, uden syndefald, ingen brug for frelse, skriver Mary Daly: "Projektionen af skyld over på kvinder, sådan som det sker i syndefaldsmyten, er patriarkatets fald, den oprindelige løgn. Sexismen er den oprindelige synd... Men når kvinder forkaster det unaturligt onde, som er projiceret over på dem, forkaster de også den unaturligt gode gud, og når det unaturligt onde er forkastet, er der heller ikke brug for en frelser".

Og når så manden Jesus indtog (kaprede) den ultimative offerrolle, ja så er der ikke andet tilbage for kvinder at gøre, end at vende sig mod deres egne liv og skabe deres egen helt nye teologi, uden en fader-gud og uden en offer-søn (s. 52).

Det er som nævnt kommet som en tsunami. Et kæmpemæssigt dæmningsbrud. Og med sig har det revet alle de gamle dogmer om synd og dom og retfærdighed. Kunne det ikke have været undgået? Ved at vi mænd noget før var begyndt at vise følelser og prioritere betydningen af religiøse oplevelser og erfaringer? Jeg tvivler stærkt. For her er tale om noget langt større end et *teologisk* dæmningsbrud. Her er tale om et kulturskifte, et filosofisk og historisk paradigmeskift.

Den nye progressive kristendom er netop dybt præget af kvindelige værdier. Vægten er på erfaringer. Åndelige, spirituelle, mystiske erfaringer. Opnået gennem stilhed og meditation.

Douglas Groothuis skrev tilbage i 1986 sin bog om New Age: "Unmasking the New Age", på dansk udgivet på Credo Forlag i 1988 med titlen "New Age - det falske paradis. Groothuis lever stadig og siger her næsten 40 år senere: New Age er ikke død, i dag hedder det bare spiritualitet. Med andre ord, det har skiftet navn og er blevet stuerent.

Den nye kirkens enhed er spirituel og universalistisk. Kristus er blevet til "den kosmiske Kristus", som er betegnelsen for den sammensmeltning af

alt, som er det sataniske modstykke til enheden i Kristus og som bl.a. Richard Rohr taler og skriver meget om.

Vi kender også fænomenet Den kosmiske Kristus fra vores egen andegård. Professor Dr. teol. Niels Henrik Gregersen har i snart mange år talt og skrevet om det, som han kalder dybdeinkarnation. Med det mener han, at inkarnationens mysterium omfatter - ikke bare Guds menneskeblivelse i Jesus, men hele skabningen. Gud er i Jesus blevet alt i alt og alle.

I år fejrer vi 1700-året for den nikænske bekendelse. Og det er også overskriften over jeres konvent. Bekendelsen var det, som kom ud af det store kirkemøde i Nikea i 325, sammenkaldt af den nykristne kejser Konstantin den Store. I dag vender mange sig mod både de oldkirkelige og de lutherske bekendelsesskrifter. De skal afskaffes eller ændres.

Jeg mener det modsatte. Der burde udarbejdes præcisioner og tilføjelser, som tager højde for de åndelige udfordringer og problemstillinger, som tidsånden dikterer i dag. Jeg håber, at jeg har kunnet påvise behovet herfor.

Troens enhed – og enighed

1700-års jubilæum for den nikænske bekendelse

af Kristian S. Larsen

Cand.theol. og formand for Kirkelig Samling om Bibel og Bekendelse

Artiklen er tidligere bragt i nettidsskriftet Nyt Babel; bringes her med forfatterens tilladelse.

Et jubilæum eller en rund fødselsdag er anledning til fest og fejring og også til refleksion – over fortid, nutid og fremtid.

I år har hele den verdensomspændende kristne kirke anledning til fest og fejring i anledning af 1700-året for det centrale kirkemøde i Nikæa. Dybe teologiske modsætninger og stridsspørgsmål truede med at splintre den kirke, som forinden var blevet dybt mærket af perioder med forfølgelser og ydre modstand. Hvad betyder det, at Gud er treenig, og i hvilken forstand er Jesus Guds Søn? Sådanne store og dybe temaer stod striden om – helt centrale for Kirken og den kristne tro.

Mødet mandede bl.a. ud i vedtagelsen af den trosbekendelse, som med tilføjelser fra kirkemødet i Konstantinopel i 381 er den mest udbredte formulering af, hvad den kristne tro går ud på. Den såkaldt 'nikæo-konstantinopolitanske' trosbekendelse har en udbredelse og en betydning, som dårligt kan overvurderes, og dens udsagn om den treenige Gud og om Jesus som både sand Gud og sandt menneske har været helt centrale og bærende for kristen tro, teologi og forkyndelse siden 300-tallet. Kirkemødet i 325 er blevet betegnet som 'kirkens vigtigste dogmatiske fundament' (Gebremedhin, Ezra: Arvet från kyrkofäderna, Artos Bokförlag 1993, s. 157), og de tre oldkirkelige bekendelser er tilsammen blevet kaldt 'Oldkirkens teologiske testamente'. (Skard, Bjarne: Inkarnasjonen, Land og Kirke, Oslo 1951, s. 10.)

Det er en fest værd!

Selve kirkemødet var angivelig en stor begivenhed og en rørende oplevelse. Ganske få år forinden havde voldsomme forfølgelser ramt Kirken. Malerisk er det beskrevet om mødet, at 'her mødtes martyrer og teologer, verdensforagtere og politikere, oldinge og mænd i deres ungdomskraft. En sådan forsamling har aldrig før eller siden i kirkens historie fundet sted.

Deltagerne havde næsten alle været med i den værste af alle forfølgelser, havde været jagede som dyr, havde smægtet i fængslet eller trættet i bjergværker; mange savnede lemmer, som torturen havde berøvet dem, eller gik krumbøjede og arrede omkring efter marterredskabernes greb. Det var en forsamling af mænd, der med deres blod havde vist bestandigheden i deres tro'. (Hj. Holmquist og Nørregaard, Jens: Kirkehistorie bd. 1, Akademisk Forlag 1992, s. 161-162.)

Et kirkemøde som dét i 325 holdes ikke for sjov. Det er en alvorlig sag. Den dybeste anledning og formål er at afklare spørgsmål og emner, som er bærende og afgørende for Kirken og den kristne tro. Udgangspunktet og opgaven er at trænge så dybt ned i den bibelske fremstilling af Gud og hans gerninger som muligt – og at fastholde denne fremstilling.

Fædrene til Den nikænske bekendelse var dybt bevidste om alvoren og dybden i emnerne, og de stod inde for bekendelsens ord – med 'eskatologisk alvor', som det er blevet formueret. (Aalen, Leiv: Dogmatisk Grunnriss, Menighetsfakultetet 1982, s. 52-53.) De var ikke fejlfrie, og politiske hensyn og menneskelig skrøbelighed lå på lur. Alligevel kan det siges, at 'evangeliets sandhed blev formuleret ved et samspil mellem menneskers forvirring og Guds forsyn'. (Ibid., s. 53.) På den baggrund blev mødet så afgørende og grundlæggende; det blev 'den ene, verdensomspændende Kirkes triumfdag'. (Giertz, Bo: Kristi Kirke, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 1941, s. 34.)

I dag kan nogle af Oldkirkens stridsspørgsmål forekomme i bedste fald fjerne og fremmede, hvis ikke direkte ligegyldige og overflødige. I dag er der andre ting på dagsordenen – også i relation til kirke og kristen tro. Men vi skal ikke for hurtigt gøre os færdige med de centrale spørgsmål, Nikæamødet tog stilling til, eller bagatellisere det, kampene stod om. Det handler dybest set om intet mindre end spørgsmålet om, hvem Gud er, og hvad det betyder at tro på Ham. Så stort og vigtigt er det, som en tekst som den nikænske trosbekendelse skal hjælpe os med at fastholde.

Bekendelsens ord bygger på den forudsætning, at det faktisk kan formuleres, hvad den kristne tro handler om. Det har C. S. Lewis fastslået med ordene om, at 'hvis nogen skulle være fristet til at tænke, at 'kristendom' er et ord, der betyder så meget forskelligt, at det i virkeligheden ingenting betyder, er det på ingen måde tilfældet. Grundlæggende kristendom er ikke en kedelig og tåget størrelse, der fortaber sig i teologiske uenigheder, men noget særdeles positivt,

konsistent og håndfast'. (Lewis, C. S.: Gud på anklagebænken, ProRex Forlag 2024 s. 379.) Når der kan formuleres en bekendelse, en 'troens regel', så forudsættes det dermed, 'at indholdet i troen fra begyndelsen er bestemt og altid forbliver den samme.' Guds ord og frelsesværk kan formuleres på forskellig måde, men kan ikke tolkes frit og vilkårligt, for det, som sammenfattes i denne troens regel, den for troen afgørende tolkning, ligger i disse ord og begivenheder selv. Sådan forstår bekendelsen sig selv og sit indhold. (Hägglund, Bengt: Sanningens regel, Artos & Norma Bokförlag, 2010, s. 45.)

I 300-tallets begyndelse blev Kirken udfordret af en forkyndelse, der sagde, at Jesus ikke fuldt ud var Gud på linie med Gud Fader. På kirkemødet måtte man forholde sig til denne udfordring og finde så stærke og præcise formuleringer som muligt for at udtrykke troen på, at barnet i krybben og manden på korset på én gang var sand Gud og sandt menneske. Bekendelsens formuleringer om dette er alt andet end teologisk pindehuggeri eller perifert tankespind. De udtrykker tværtimod 'dette for tanken forargelige, men for troen vidunderlige paradoks', som teologen Helge Haystrup har betegnet det. (Haystrup, Helge: Kristusbekendelsen i Oldkirken, København 1979, s. 9.)

Undertiden bliver det pointeret, at i Kirken handler det om et menighedsfællesskab, ikke et meningsfællesskab. Det er en tanke, som let går i spænd med tidens postmoderne tanker, og faktisk er der en portion sandhed i det. I Kirken kan mennesker mødes i fælles tro – på kryds og tværs af forskellige holdninger og meninger og diverse forskelle i livsstil, traditioner, politisk observans osv.

Den augsburgske bekendelse siger, at 'der stadig vil vedblive at være een hellig kirke. Men kirken er de helliges forsamling, i hvilken evangeliet forkyndes rent, og sakramenterne forvaltes rettelig. Og til kirkens sande enhed er det tilstrækkeligt at stemme overens om evangeliets lære og sakramenternes forvaltning, og det er ikke nødvendigt overalt at have de samme menneskelige overleveringer eller kirkeskikke eller ceremonier, som er indstiftet af mennesker. Som Paulus også siger (Ef. 4.5): 'Én tro, een dåb, een Gud og alles Fader' osv.' (CA 7). Altså: i kirken behøver man ikke være enige om alt. Langtfra.

Men der er samtidig noget, som er uundværligt og livsnødvendigt for Kirken og dens enhed: at 'evangeliet forkyndes rent, og sakramenterne

forvaltes rettelig'. Den augsburgske bekendelse, som satte ord på, at man i Kirken ikke behøver være enige om alt, fastholdt samtidig den nikænske trosbekendelse som noget helt grundlæggende og ufravigeligt. Helt fra begyndelsen af Den augsburgske Bekendelse fastslås det således, at 'menighederne lærer os med stor enighed, at den nicænske kirkeforsamlings bestemmelse om det guddommelige væsens enhed og om de tre personer er sand og bør tros uden tvivl' (CA 1).

Når der opregnes en række eksempler på, hvad det ikke er nødvendigt at være enige om, hænger dette sammen med, at der modsat er noget, som det er afgørende for Kirken at holde fast ved i trofasthed og enighed: evangeliets lære og sakramenternes forvaltning. Det vidste man i Oldkirken og på reformationstiden, og dét må Kirken også i dag holde fokus på: troens enhed hænger sammen med troens enighed. Dét bør vi holde godt fast i – med 'eskatologisk alvor'.

Paulus taler i Efeser-brevet om at bygges op til enhed i troen – med det mål og perspektiv, at 'vi alle når frem til enheden i troen og i erkendelsen af Guds søn, til at være et fuldvoksnet menneske, en vækst, som kan rumme Kristi fylde. Da skal vi ikke længere være uforstandige børn og slynges og drives hid og did af hver lærdoms vind, ved menneskers terningkast, når de med snedighed fører os på lumske afveje, men sandheden tro i kærlighed skal vi i ét og alt vokse op til ham, som er hovedet, Kristus' (Ef. 4, 13-15).

Enhed i troen hænger sammen med at være sandheden tro – det vil bl.a. sige med lydhørhed og trofasthed over for de erkendelser og formuleringer, som Kirken i tidligere generationer gennem bøn og arbejde, granskning, kamp og strid nåede frem til.

Modsætningen til at 'drives hid og did af hver lærdoms vind' er at være 'sandheden tro i kærlighed'. Det er man kun, hvor Kristus er hovedet, det centrale og altafgørende i troens og Kirkens liv. 'Enheden i troen' hænger uløseligt sammen med 'erkendelsen af Guds Søn'. Enhed er altså nært forbundet med enighed.

Gennem Kirkens historie har der løbende været tendenser til at glemme, nedtone eller helt opløse det paradoks, at Jesus er både sand Gud og sandt menneske. Men så snart man trækker noget fra på den ene eller den anden side af dét paradoks, er teologien og forkyndelsen på vej til at blive trukket skæv. Det stod klart i 325, og det har vist sig i mange variationer gennem Kirkens historie. (F.eks. kan teologien hos indflydelsesrige teologer som Fr.

Schleiermacher og R. Bultmann ses som moderne udgaver af vranglære kendt fra Oldkirken (hhv. ebjonitisme og doketisme); Prenter, Regin: Skabelse og Genløsning, G. E. C. Gads Forlag 1955, s. 386; 398.)

Også i dag kan Jesus fremstilles mere som klog tænker, som etisk eksempel eller som særligt udrustet medmenneske, men altså ikke sand Gud, sådan som bekendelsens forfattere forstod det. Her anes nogle af de samme strømninger, som Kirken måtte tage livtag med også i sine første århundreder. Men går man ud ad den tangent, er man i færd med at tabe noget helt afgørende. Tanken om, at Jesus blot er en vejviser, et eksempel, et geni, hænger sammen med rationalistiske tendenser, som til stadighed ligger på lur og udfordrer kirkens forkyndelse.

Guds Søn blev undfanget, født, levede, døde, opstod og for til himmels 'for os og for vor frelse', fastslår bekendelsen. Og i alt dette måtte han være 'af samme væsen som Faderen'. Er Jesus blot et spændende menneske med en særlig relation til Gud, så er vi mennesker i sidste ende overladt til at frelse os selv – og så bliver det dybest set uden mening at synge 'Hil dig, frelser og forsoner'. Er han derimod virkelig frelser og forsoner, måtte han være både Gud og menneske – begge dele sandt og helt. Altså: 'Er Guds Søn en skabning som andre, må skaberværket frelse sig selv. At kristendom derimod handler om, at Gud selv bliver menneske for at frelse mennesker, var kernen i evangeliet for mange af de teologer, der forsvarede den nikæenske trosbekendelse'. (Steenbuch, Johannes Aakjær: Lys af lys, Fønix 2025, s. 88.)

De, der på kirkemødet, sammensatte bekendelsens ord, ville ikke opløse paradokset om Kristi to naturer eller logisk forklare det, men derimod fastholde det i al dets underlighed og forunderlighed. Og så ville de sætte ord på det så kort og præcist, som de fandt det muligt – det paradoks, som er både forargeligt og vidunderligt. Derfor blev bekendelsen udformet i en atmosfære af 'eskatologisk alvor'; for tales der usandt om Kristus ved f.eks. at fremstille ham blot som et menneske eller på anden måde nedjustere troen på hans væsensenhed med Gud Fader, er man i sidste ende i færd med at tage ham fra mennesker og tømme troen for indhold. Det handler altså om selve kernen i evangeliet.

'Jesus er Herren', har Kirken troet og bekendt helt fra begyndelsen. (Luk. 2,11; Joh. 20,28; Fil. 2,11; 1. Kor. 8,6.) Her siges det, at Jesus ikke blot er et særligt menneske, men ét med Faderen. Den bekendelse kan Kirken ikke opgive. Gud er i kød og blod gået ind i menneskehedens historie, og Kirken

holder fast ved denne bekendelse til ham – i al dens fylde og dybde og med alle dens paradokser og al dens gådefuldhed. (Sasse, Hermann: *In Statu Confessionis*, bd. II, Verlag die Spur 1976, s. 22-42.) Poetisk er det kort og prægnant formuleret sådan: 'Du, Gud Faders enbårne Søn, mand i lys, men dog Gud i løn'. (DDS 108,2.)

En trosbekendelse er ikke en 'kanonisk' tekst på linie med Bibelen, men derimod en hjælp til at fastholde troen på og forståelsen af, hvem Gud er. Derfor henviser den nikænske trosbekendelse også direkte til Bibelen med ordene om, at Jesus 'blev pint og begravet og opstod på tredje dagen ifølge skrifterne'. Bekendelsen henter altså sin autoritet og troværdighed i og med sin overensstemmelse med Bibelen. Den er en komprimeret formulering af Guds selvåbenbaring ifølge skrifterne.

Bekendelsen vil ikke forklare, men forsvare og fastholde Bibelens beskrivelse af Guds væsen og gerninger. 'Bekendelsen vil netop sammenfatte i en kort sum, hvad den opfatter som hovedsagen i skrifternes vidnesbyrd'. Altså: bekendelsen vil ikke forklare, men forsvare og bevare. Men som sådan er bekendelsens ord ikke blot beregnet til positiv overvejelse eller som beskrivelse af en mulig tolkning. Den går ikke på kompromis eller kommer vranglæren i møde, men taler med fasthed og selvbevidsthed. Bekendelsen er 'den varedeklaration, som garanterer lærens ægthed, sandhed og apostoliske udspring'. (Persson, Magnus: *Helkyrklighet, EFS Budbäraren*, 2022, s. 134.) For så vidt bekendelsen faktisk bekender Guds ord, kan den selv betegnes som Guds ord. 'Derfor sætter kirken bekendelsen højt og vurderer den som livsvigtig for troen og Guds menighed... Den hører med til kirkens sande liv'. (Valen-Sendstad, Aksel: *Troens fundament*, Forlaget Kolon 1996, s. 212.)

At holde fast ved dette er derfor til alle tider en livsvigtig opgave for Kirken. Med et enkelt ord kan det kaldes 'bekendelsestroskab'. Det ord klinger måske i nogle øren som noget fremmed eller uhåndterligt eller måske direkte frastødende. Egentlig er dét underligt, for begge ordets dele – bekendelse og troskab – er i kristen sammenhæng entydigt positive begreber.

Bekendelsestroskab handler ikke om bevidstløs eller ureflekteret gentagelse af bestemte ord eller formuleringer, men om åbenhed og ydmyghed også i forhold til udsagn, der kolliderer med tidens tankestrømme og filosofiske forudsætninger – eller sprænger den enkeltes egen forståelsesramme.

Troskab mod bekendelsen handler om at holde fokus på og holde fast i de dybe erkendelser, som Kirken i fjerne fortider gennem grublen og granskning og til tider gennem både blod, sved og tårer nåede frem til. Bekendelsen vil ikke mindst to ting: være et værn mod usunde og usande tendenser i forkyndelse og teologi – og samtidig med sine store, stærke ord være med til at styrke den enkeltes og menighedens tro og løfte dens lovsang. Bekendelsen er Kirkens fælles 'Ja og Amen' til Guds ord og selvåbenbaring. Sagt anderledes: Den er 'det ved Helligånden virkede svar på Guds nådeshandlen'. (Okkels, Hans Olav: Økumenik og konfessionalitet, i: Hermansen, Boe Johannes: Seirens krone er henlagt til alle Daniels Menn, Efrem forlag 2016, s. 353.) Selv om man rent sprogligt indleder med 'Jeg tror...' ('Credo...'), så er der tale om 'Kirkens bekendelse, som ikke kun bliver aflagt af et 'Jeg', men af et 'Vi''. (Sasse, Hermann: In Statu Confessionis, Verlag Die Spur, bd. 1 1975, s. 15.) Bekendelsen pointerer netop, at alt hvad den fortæller om Guds Søn – at Han blev menneske, levede, led, døde, opstod og fór til himmels – gjorde han 'for os og for vor frelse'. Her røres ved selve evangeliets inderste nerver, og her er der uvurderlig næring for troen og lovsangen. Bekendelsens ord rummer – også selv om de umiddelbart måtte opleves som tørre, livløse og uinspirerende – netop stof og kraft til menighedens og den enkeltes trosliv og vidnesbyrd. Når følelsen og erfaringen af troen tørrer ind og ikke giver megen næring til trøst og glæde og frimodighed, så bliver bekendelsens ord stående som en kilde, der bliver ved at rinde med klart, rent vand.

Teologen Leif Andersen har formuleret dette stærkt: 'Desværre er lærepunkter og troslære blevet fyord. Det er, fordi man ikke har været derude endnu, hvor dogmet er det eneste, der holder mig i live. Når al erfaring forsvinder, så er dogmet det eneste, der forsikrer mig om Guds kærlighed. Derfor skal vi bevare og forsvare dogmet som fundament. Ikke som noget, man kan slå folk i hovedet med, men som en klippe at stå på'. (i: Nielsen, Jørgen Hedager: Den dybe sammenhæng, Lohse 2024 s. 189.) Luthers ord om den apostolske trosbekendelse gælder lige fuldt om den nikænske: 'Se, her har du hele Guds væsen, vilje og gerning på det skønneste afmalet i ganske få og dog rige ord, hvori al vor visdom består, som overgår og ligger over al menneskelig visdom, tanke og fornuft... Her har du det alt sammen på det allerrigeste; thi her har han selv i alle tre artikler åbenbaret og opladt sit faderlige hjertes og sin helt uudgrundelige kærligheds dybeste grund.' (Luthers forklaring til Den store Katekismus, i:

Den danske Folkekirkens Bekendelsskrifter samt Dr. Martin Luthers store Katekismus, Ejner Munksgaards forlag 1955, s. 163-164.)

Jo, jubilæet for kirkemødet i Nikæa og for den bekendelse, som det formulerede, er en fest og en fejring værd. Men fine fester og lange foredrag er ikke det vigtigste – endsige søvndyssende og halvstuderede tidsskriftsartikler... Den allerfineste fejring og vigtigste ære får jubilaren, hvis mennesker, menigheder og kirkesamfund gør det, som var det dybeste formål med det hele: holder fast ved bekendelsen til den treenige Gud og til Jesus Kristus som sand Gud og sandt menneske.

At gøre dét med glæde og frimodighed, i dyb undren og taknemmelighed og i fast tillid til Guds egen selvåbenbaring, dét er at fejre den nikæno-konstantinopolitanske bekendelse – og dybest set at ære Gud.

I anledning af 1700 året for Nicænum

Kort om Trosbekendelsen i den danske højmesse

Af Kim Thinggaard, organist og kantor

Trosbekendelsen er et af messens faste menighedsled. Den udtrykker menighedens svar på den forkyndelse, den netop har hørt. Det er ikke bare en bekendelse, der udtrykker, hvad menigheden tror, men også en hyldest af Gud Fader, Søn og Helligånd.

Dette kommer til udtryk i den indledning, som præsten læser i den ortodokse liturgi, her i en kort form, som den bruges i Bethlehemskirken i København: "Kristus er midt iblandt os, lad os derfor elske hverandre, for at vi med samme sind kan bekende Faderen og Sønnen og Helligånden, den udelelige Treenighed, ét i væsen." At Kristus er midt iblandt os, afspejler hvad er sket i evangelielæsningen. I Folkekirken siger præsten blot til indledning: "Lad os bekende vor kristne tro!" Eller som nogle højkirkelige præster har brugt det: "Lad os bekende Kirkens tro" – for at understrege det objektive i troen og fællesskabet om den; altså, at den ikke beror på, hvad den enkelte lige nu mener og føler. Den ortodokse

indledning afslører også, at trosbekendelsen er blevet til i forbindelse med stridigheder, så den tilmed er et værn mod vranglære: "af samme sind".

Folkekirken har to trosbekendelser til liturgisk brug. Den apostolske er den langt mest brugte og kaldes også dåbsbekendelsen eller dåbspagten. I Folkekirken er den kendetegnet ved, at den indledes med forsagelsen. Forsagelsen er en rest af en gammel exorcismebøn og peger hen på dens oprindelige og egentlige brug som dåbsbekendelse.

Den Nikænske er den, der egentlig hører til højmessens. Efter bekendelsens ord: "og blev menneske" bøjer præsterne i den katolske kirke og andre steder hovedet eller knæler i respekt for inkarnationens mysterium. Det synliggør, at vi efter at have hørt Evangeliet proklamerer Kristi nærvær. Hver gang vi bøjer os i højmessens, er det af respekt for den nærværende Kristus.

Bekendelser kender vi fra bibelsk tid: "Jesus er Herre" f.eks. Den treleddede apostolske trosbekendelse er vokset ud af dåben i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. Brugen af trosbekendelse som tilspørgsel ved dåb er nævnt hos Hippolyt 215, men bekendelsen er i kortere form langt ældre. Navnet Den apostolske Trosbekendelse er dokumenteret i 390.

Den nikænske trosbekendelses historie følger de overvejelser og stridigheder, der var i den tidlige kirke om, hvem Kristus egentlig er. Spørgsmålet var, hvordan det guddommelige og det menneskelige i Jesu væsen forholdt sig til hinanden. Teologisk betyder det noget, om han er gud eller menneske eller begge dele.

De store kirkemøder er historisk blevet indkaldt, når der var behov for afklaring af væsentlige spørgsmål. Ved mødet i 325 i Nikæa, var spørgsmålet netop, hvem Kristus var. Det næste økumeniske kirkemøde i 381 i Konstantinopel formulerede nærmere Helligåndens plads i treenigheden, og den trosbekendelse, vi normalt betegner den "nikænske", kaldes mere teknisk "den nikæno-konstantinopolitanske. Koncilet i Kalkedon i 452 formulerede endeligt dogmet om Kristus-mysteriet: sand Gud og sandt menneske i een person.

Forinden havde der været et møde i Efesus i 431. Ved dette møde var også Maria på dagsordenen, Mødet vedtog den formulering, der dog ikke kom med i trosbekendelsen, at Jomfru Maria er Guds Moder eller Gudfødterske.

Dette koncil er også anerkendt af den lutherske kirke, men det spiller ingen rolle i Folkekirken.

Men hvornår kom Nicænum ind i Højmessen? De ortodokse fik den med, først i Antiokia i 472, og i Konstantinopel sammen med Kerubhymnen under kejser Justinian o. 535.

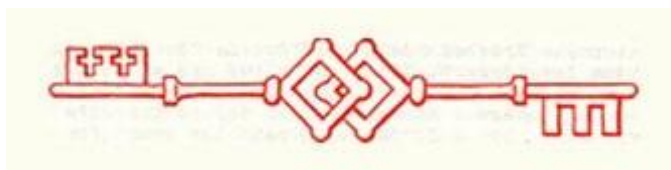
I den orthodoxe liturgi er den placeret anderledes end den blev i den vestlige, nemlig efter indledningen til nadverfejringen (Den Store Indgang og Fredshilsenen) og forud for Eucharistibønnen og Indstiftelsesordene.

I Vesten blev den som nævnt placeret efter Evangelium (og evt. prædiken, der tidligere ikke var officielt led i liturgien), først i Spanien efter et kirkemøde i Toledo i 589, siden i Frankrig under Karl d Store, men i Rom først i 1014, foranlediget af kejser Henrik II. Der gik altså flere århundreder, inden den var udbredt over hele kirken.

I de romerske provinser var før år 600 indføjet, at Helligånden udgik fra Faderen "og fra Sønnen" (latin: Filioque), hvilket efterhånden blev formen i Vest, men er blevet forkastet af de orthodoxe, grundlæggende fordi det er indført uden tilslutning af et økumenisk koncil.

Ved Reformationen erstattede Luther den nikænske trosbekendelse med en salme, trossalmen Vi tro, vi alle tro på Gud, som han skrev over nogle middelalderlige trosbekendelsesvers. Men de salmer, der blev skabt til at erstatte de liturgiske led, mistede efterhånden denne brug i gudstjenesten og i Danmark forsvandt bekendelsen i 1802 formelt som fast led.

Grundtvig tillagde den apostolske trosbekendelse stor betydning og genindførte den som præsteligt led fra prædikestolen - det kunne han gøre uden at spørge biskoppen! Som dåbsbekendelse var den knyttet sammen med forsagelsen, og i denne form blev den almindelig i Folkekirken, og i 1949/55 finder vi den i biskoppernes vejledning som fast led efter evangeliet. Nicænum, der var dukket ud af glemslen ved Reformationsjubilæet i 1936, stod her som (ulæselig) fodnote, så den var på vej ind. Siden 1992 er den et fuldgældigt alternativ til den apostolske.

Vejen til kirkelig fornyelse

Efterlysning: vitalisering, foryngelse, fornyelse

Anmeldelse ved Flemming Baatz Christensen,
pastor emer.

Christian Braw: Vägen till kyrklig förnyelse. Nio berättelser, Artos & Norma bokförlag 2024, 294 sider, 274 skr, ISBN 978-91-7777-287-3

Gunnar Rosendal: Osby församlings gåvo – och krönikebok I, 1934-1951, utgiven af Lunds stiftshistoriska sällskap, Skare stiftshistoriska sällskap (skrifter 122), Artos, 467 sider, 392 skr, ISBN 978-917-777282-8

En stille vækkelse i gang?

Det virker til at der sker noget for tiden. Nogle kendisser springer ud og bekender tro på Jesus. Der høres om steder, hvor der pludselig kommer mange mennesker. En øget søgning til kirke og kristendom. Især unge mellem 18 og 25 og særligt unge mænd søger til kirke. Ateistisk selskab er bekymret over udviklingen. Er vi der, hvor materialismen og sekulariseringen har spillet fallit og tomrummet viser sig og længslen får nogle til at opsøge kirke og kristendom?

Og dog træthed og mathed

Og mens det sker er det også sådan at en kristen, en præst, en menighed, ja en hel kirke kan køre træt. Der mangler noget. Der savnes liv, vitalitet, frimodighed, engagement til at gå Guds vej. Aktiviteter ja men uden virkeligt liv fra Gud. Vi fristes til at indrette os og tilpasse os og ikke lægge os ud med nogen bare for at kunne være der og have fred. Vi mangler visioner, dybde og håb. Er holdt op med at drømme. Sådan kan vi nogle gange opleve det.

Hvad har vi brug for i situationen?

Da har vi brug for vitalisering, foryngelse, fornyelse og forstærkning, til på ny at brænde for noget. Og til at have noget at give til dem, der søger til kirke åndeligt og psykisk og omstillingsmæssigt. Gud gentager sig aldrig.

Han er variationernes mester. Mere nedenfor. Noget af ungdommens drive og begejstring også når man ikke er ung ældre. Ilden der brænder og breder sig.

Men hvor skal vi gå hen? Til kilderne! Tilbage i historien! Det er de døde fisk der svømmer *med* strømmen. De levende svømmer *mod* strømmen – tilbage til kilderne.

Hvad skabte reformationen: Ad fontes - og det var til Skriften og de oldkirkelige fædre.

Vejen til kirkelig fornyelse

Artos forlag i Sverige udgav sidste år bogen "Vägen till kyrklig förnyelse" skrevet af den pensionerede præst, docent Christian Braw. Han er en forfatter med en utroligt stor produktion bag sig. Han skrev afhandling om mystikken hos Johan Arndt, er docent ved Åbo akademi. Han har bl.a. skrevet om Aristoteles, Augustin og Luther. Her ud over en række essays og romaner under pseudonym. Altid noget der beriger og stimulerer eftertanken.

Ni beretninger

Gennem ni beretninger skriver forfatteren om hvad der satte gang i den kirkelige fornyelse i Sverige i slutningen af 1800tallet og langt ind i 1900tallet med ringvirkninger på mange felter.

Begyndelsen skete hos nogle unge præster i slutningen af 1800tallet. De var præget af den liberale teologi og bar på en længsel efter trosvisshed. De rejste til England og blev inspireret af den anglikanske kirke. Ud af en dyb krise havde de i England i 1830erne oplevet en fornyelse til storslået vitalisering på alle planer.

Den senere ærkebiskop Nathan Söderblom var den første der tog afsted og andre fulgte med. De kom hjem og blev redskaber for en kirkelig fornyelse. Nogle af dem, der blev smittet af fornyelsen i England blev – foruden selvfølgelig Söderblom selv - meget kendte og vigtige lederskikkelser som en Albert Lysander, Gunnar Rosendal og Bo Giertz og derudover helt almindelige sognepræster.

Først skildres begyndelsen i Oxford 1833. Så følges op med et kapitel om den tidlige kirkelige fornyelse. Herefter en række kapitler om Gunnar Rosendal (1897-1988), den kirkelige fornyelses hovedperson. Vi følger hans udvikling og får hans historie. Herefter et kapitel om de to lederskikkelser,

Rosendal og Bo Giertz (1905-1998), om deres forhold, også spændingerne mellem dem. Herefter et kapitel om Bo Giertz' skønlitterære forfatterskab: Krise leder til Kristus og et kapitel om Rosendals mystik inden Braw slutter artikelsamlingen med at se på fortsættelsen.

I 30'erne i Sverige oplevede mange præster en åndelig og kirkelig fornyelse. Det var en vækkelsestid blandt præster, som gjorde noget ved dem og fra dem spredtes megen vitalitet ud i den svenske kirke gennem særligt Gunnar Rosendal og Bo Giertz. Rosendal særligt gennem menighedsliv, gudstjenesteliv, hans charme og gæstfrihed og et væld af inspirerende bøger. Giertz som åndelig leder, prædikant, forfatter af meget læst skønlitteratur og fornyende bøger som "Kristi Kirke" og "Kirkens fromhedsliv". Han blev senere biskop, Sveriges yngste som 44 år i 1949. I 30'erne var de to ledende i den kirkelige fornyelse og arbejdede meget sammen.

Det, de opdagede, tog skikkelse i menighedsopbyggelse, forkyndelse, sjælesorg, i kunst og modnede til mystik.

At hente inspiration

Ved at læse dem og høre om det, de brændte for og måden de forsøgte at leve det ud, kan også vi - ind i vores anderledes og meget forandrede situation - få visioner, ideer, tanker at tænke, der kan inspirere os til hvad vi gør og vil kæmpe for. Derfor: tilbage til kilderne, til det, der skaber tilbedelse og kirke. Det handler ikke kun om forandring. Men om fornyelse og fordybelse, en åndelig vækkelse, hvor Gud træder tydeligere frem og berører os.

Derfor er det godt at læse en bog som Braws, lytte, lære, spejle sig i det, de tænkte, mødte og gjorde. Ikke kopiere, ikke efterligne, men tage essensen med sig. Destillere ud det blivende, grundlæggende, det, der er vigtigt og uundværligt for alle og tage det med os og søge at leve det.

Men at fortælle om tidligere tiders fornyelse - er det ikke blot nostalgi, som vi ikke kan bruge til noget i dag?

Nej, som jeg læste forleden i et tidsskrift om veje til kirkelig fornyelse og som en kommentar til Gunnar Rosendals indsats:

"Når vi i en nedgangstid læser kirkehistorien som en beretning om Guds vej med sit folk, hvad er det da vi får? Vi får den indsigt at Han er på samme måde i dag. Han gentager sig aldrig. Han er variationernes mester."

Hvad drev dem?

Christian Braw er optaget af at finde ud af og leve sig ind i hvad der drev disse unge præster. Han bruger ordet "*anliggende*", på tysk "*Anliegen*". Han skriver: "*Anliegen* beskriver det som ligger på menneskers hjerter, det, der får deres hjertestrengte til at klinge. Det er det, der berører deres tanker, følelser og handlinger, kort sagt – deres hjertesag. Men *Anliegen* er ikke bare enkelte menneskers hjertesag, det er en grundstemning, en grundstræben i en bevægelse gennem tiden. Det er noget, der får mange til at tænke, føle og handle på en samvirkende måde. Det er når vi begynder at skønne dette *Anliegen*, at vi begynder at forstå hvorfor mennesker handler som de gør. Dette er egentlig historieskrivningens mening – at møde mennesker og at forstå mennesker som mennesker altid må forstås – på deres egne vilkår. Og i dette *Anliegen* kan den som har øjne at se med også skønne Guds hellige Ånds gerning" (s. 7). I genopdagelsen af det historisk givne findes inspirerende kraft til fornyelse.

Det er ikke blot historie som overstået fortid, det er mere noget der sker. Det, der har sin begyndelse i fortiden, men det er fortsat i gang. Vi spørger nysgerrigt: Hvad drev dem? Hvad var det? Møder vi dem med indlevelse og går i samtale med dem, kan det gøre noget ved os, ved vores længsel, vores bøn, det, vi siger og gør og deler med andre... Vi får en vision, noget vi brænder for ...

Den fortsatte inkarnation

Nøgleordet i den kirkelige fornyelse kan samles i ét ord, skriver Braw: inkarnation! Gud blev menneske og tog kød på sig i Kristus. Gud er konkret og nær. Og det fortsætter i "den fortsatte inkarnation", et nøgleord i den kirkelige fornyelse: inkarnationen tager skikkelse og lever i kirken. "Hele den kirkelige fornyelse handler om hvordan denne virkelighed tager skikkelse i ord, sang, handlinger, ordninger, kunst, arkitektur, tjeneste, tegn og undere. Jo mere den får skikkelse, des mere kommer tilværelsen og kirkelivet til at præges af sandhed, af fasthed, bestandighed og stabilitet og dermed af – håb!!" Her er vi ved kernen. Hvad denne vitalisering, foryngelse, fornyelse gør ved kirken og os som mennesker...

Folkeliturgi

De prægede udtrykket "*folksliturgi*". Det er sigende. De ønskede ikke blot fine, højkirkelige messer som en specialitet for præster og særligt interesserede. De ville have menigheden med, folket med til at leve i og bede liturgien. Det skulle være en liturgi, som menigheden levede i og tog del i. Det handlede ikke om at overvære liturgien, men om at leve i den. Og menigheden fik opgaver i gudstjenesten og blev engagerede, konfirmander og alle slags forskellige mennesker i al brogethed et smukt udtryk for kirkens katolicitet, at kirken er "almindelig".

Modstand

Men når det sker, udebliver modstanden ikke. "At denne sandhed tager skikkelse er noget som sker under stadig modstand fra alt og alle som præges af opløsning, ubestandighed og ustabilitet, alt det som St. Johannes beskriver som *løgn*. Sandheden er nemlig en afsløring af løgnen og dermed en underkendelse [af løgnen]".

"Bagved disse tilsyneladende små og ubetydelige ansatser fandtes der menneskeliv, som blev forvandlede og fyldtes af en kraft, som ikke var af denne verden, en udstråling som spredtes fra deres liv, deres ord og handlinger. Derfor er disse beretninger ikke historie, men "skeende" [det, der sker, "det der foregår", en begivenhed, der er i gang] et "skeende" som fortsætter – og fortsat inkarnation." Det er i virkeligheden den skadede skabelses forvandling til den nye og friske verden. Det kaldes også helligelse, helliggørelse, af os som mennesker og som får sin fulde rækkevidde når vi ser helligelsens nedslag i relationer, strukturer, ordninger, former og udtryk, som Braw pointerer.

"Der findes et vidnesbyrd som er mere end hvad de havde kunnet berette. Det er den inspiration som deres tro og gerning i dag og gang på gang nu og i fremtiden kan formidle."

Gennem de ni beretninger er der meget spændende stof der kan stimulere frugtbar tænkning. Men også gribe hjertet: mødet med Gud, den hellige og barmhjertige, Gud som den, der både frastøder os og tiltrækker os. Gud der får os til at ryste, "syndigt øje blændes af al din herlighed" og samtidig gør os begejstrede: Den Gud vil vi leve for og tjene.

Fader Gunnar citeres fra hans programskrift "*Kirkelig Fornyelse*": "Ikke gennem mindre kristendom men mere kristendom, renere tro, stærkere

fromhed og inderligere bøn vil vi bringe vor tids mennesker den hjælp de begærer.”

En bog om fornyelse for desillusionerede præster

Cirka samtidig med Braws bog udkom, udgav Artos også en stor flot bog om og af den kirkelige fornyelses mest afgørende skikkelse, Gunnar Rosendal, ”Fader Gunnar”: ”Osby församlings Gåvo – och Krönikebok I, 1934-1951”.

Her kan vi følge hvordan den kirkelige fornyelse slår ned og begynder at leve i en menighed og et sogn. Noget der fik stor betydning i den svenske kirke generelt – nadver om søndagen, tidebønner, liturgisk klædedragt, processioner og meget mere. Som ingen anden menighedspræst i den svenske kirkehistorie skulle Rosendal komme til at påvirke kirkelivet i hele den svenske kirke. Højkirkeligheden har forandret billedet af kirken og virket i den og andre kirker, skriver professor Oloph Bexell i indledningen. Og han føjer til: ”[Krönikebogen] vil være en erfaringsbaseret opmuntring til desillusionerede præster.”

Krönikebogen giver et unik indblik i hvordan en kirkevækkelse finder sin form i et sogn og en menighed. også selv om den svenske folkekirke i dag er yderst liberal og har fjernet sig meget fra det der var drivet i den kirkelige fornyelse.

Hvad er en krönikebog?

Rosendal blev sognepræst i Osby i Skåne i 1934. Biskoppen, Edvard Rodhe, formanede ham i forbindelse med indsættelsen til i en særlig krönikebog at dokumentere liv og hændelser i den menighed, han nu havde fået ansvar for. Rodhe var kirkehistoriker og brugte at sige sådan til nye sognepræster. Rosendal tog ordene til sig og fra den og hele sin præstetid gjorde han konsekvent pastoralteologiske notater om hvad der skete i menigheden og hvordan han reflekterede. Det blev til to store bind. Første bind omhandler perioden 1934-1951. Andet bind følger senere.

De hedder også ”gavebog”. De fylder nu ikke meget, men indimellem noteres hvem der har givet hvad til hvilket formål.

En strålende ide med en sådan krönikebog. Det er ikke en dagbog, men en bog om det kirkelige liv, hvad der sker og præstens overvejelser. En god ting for præsten selv og en gave til efterfølgere og til menighedens historie.

Jeg er ked af at jeg ikke var opmærksom på dette, da jeg begyndte som præst. Ideen være hermed givet videre...

Personligheden Rosendal

En stor kender af ham, Staffan Ljungman, som mødte Rosendal, da Ljungman var teenager og for øvrigt siden blev præst i Osby, karakteriserer Rosendal som person med fire ord: Hans udviklede *intellekt*, hans dybe og inderlige *fromhed*, hans *mod* til at sige og gøre ting trods hård modstand og hans *charme* i form af en overvældende hjertelighed. Ljungman holder disse fire sider ved Rosendals personlighed sammen og skriver: "Intellektet balanceredes af hans fromhed, hans mod blev afbalanceret af hans charme. Hvis blot ét af disse fire elementer havde manglet i hans personlighed var det næppe lykkedes for ham at gennemføre sin fornyelsesgerning." Vi lærer ham at kende i krønikebogen som et optimistisk og livsglad menneske og i nogen måde også som privatmand. Han blev kendt som en meget folkelig præst. Fra at have været en man var usikker på, hvem er han, hvad er der ved ham, ikke anerkendt og stærkt kritiseret, fik han en enestående popularitet som er få præster forundt. I 1967 blev han således kåret som den første årets skåning. På 100 årsdagen for hans fødsel blev der sat en statue af ham i helfigur i Osby. Et helt togsæt blev opkaldt efter ham: "Fader Gunnar". Jeg husker for mange år siden et tv-program hvor den dengang meget kendte svenske entertainer og tv-mand Lasse Holmkvist talte meget positivt om Rosendal, som han havde gået til præst hos.

Rosendal skriver levende og engageret om livet i sognet. Man mærker hans ekstroverte livsglæde og humor, hans store appetit på livet. Det er underholdende læsning. Han skriver med dyb indlevelse og ud af en dyb og inderlig fromhed som skinner igennem og som giver mig meget: man føres ind for Guds ansigt, der hvor visionen fødes. Alt det gør det ekstra spændende at læse krøniken.

Vi får meget at vide. Hvad der sker, hvilke ændringer der sker, han nævner mange navne og bogen er forsynet med senere tilføjede og forklarende noter om hvem de forskellige er. Man mærker en særlig glæde hos ham, når han fortæller om konfirmanderne og deres deltagelse i tidebønnerne i Sct. Petri kapel.

Besøg fra Danmark

Han nævner flere danske præster som kom til kirkedage i Osby og boede i præstegården og medvirkede ved gudstjenesterne. Studerende med tilknytning til Theologisk Oratorium nævnes også. Der blev holdt økumeniske konferencer, som han skriver om, fordi de også fik betydning i menigheden. Rosendal og hans kone må have været utroligt gæstfrie og åbne. Han skriver med respekt og kærlig indføling om medkristne i de lokale frikirker som han havde fællesskab med. En mand med storsind og hjerte!

Ærlig og ikke konfliktsky

Rosendal skriver ikke kun om alt det gode og positive der sker. Også om modgang. F.eks. kommer Rosendal til en kirke hvor prædikestolen er placeret over alteret. Det passer ham ikke godt og han arbejder målrettet på at få det ændret men igen og igen møder han modstand. Det skjuler han ikke i krøniken. Han skjuler respektfuldt dem, der ikke er enige med ham. Han skjuler ikke tilbagegangen i gudstjenestedeltagelsen. I 1943 gik kirkegangen ned fra 500-600 til højmassen til visse søndage 150. Det gik ham på. Han måtte tænke sig om. Det blev en tid af åndelig kamp og lidelse. Han skriver: "lidelsen bliver en velsignelse når den kommer til at åbenbare vor afmagt og Kristi magt." Senere blev han indberettet for stiftet og fik til sidst en biskop som gav ham problemer.

Værd at huske

I krøniken skriver han om nogle kirkedage der havde været afholdt i Osby. De var blevet dårligt omtalt i pressen som beskrev dem som mærkværdige. Og flere af deltagerne var betænkelige bl.a. Bo Giertz. Andre så det som debatten fik den største betydning i god retning. Rosendal skriver i punktform noget vi alle kan lære af:

1) at vi slet ikke er klar til fremgang men trænger til at slibes og styrkes i kampen mod megen kritik 2) at det er en velsignelse at den kirkelige fornyelse må lides ind i den svenske kirke 3) at den eneste virkelige fare er forhastet fremgang som gør den kirkelige fornyelse til en modesag og noget halvt og flygtigt 4) at, om vi tror på Gud, kun kan høste velsignelse af lidelse for hans navns skyld.

Det er visdom som er værd at huske for enhver kristen, enhver præst, enhver menighed, enhver bevægelse ...

Han blev modsagt. Men det slog alligevel rod...

Inspiration

Det vigtige er at se hvad der er sandt, hvad der har liv i sig, hvad der er godt og så begynde at leve i det, bede, tale med andre om det, begynde at praktisere. Bygge indefra tålmodigt, sejt, modigt. Og bede, reflektere over og leve i "daglig bøn for kirkens fornyelse" Også i vores tid, også hos os. "Han gentager sig aldrig. Han er variationernes mester."

Til sidst lad mig nævne det forlag, der har udgivet de to bøger: Artos & Norma bokförlag som holder til i Skellefteå i det nordlige Sverige. De udgiver utroligt meget godt stof med åndelig dybde og vejledning, det, der bygger sjælen og kirken op. Det anbefales på det varmeste jævnligt at kigge på deres hjemmeside og få deres nyhedsbrev info@artos.se ; www.artos.se og køb og læs...

Daglig bøn for kirkens fornyelse – at reflektere over, bede og leve i...

Himmelske Fader,
udgyd din Ånd over hele din Kirke
Giv os en ny vision af din herlighed,
en ny oplevelse af din magt,
en ny troskab mod dit Ord,
en ny hengivenhed i din tjeneste
så gennem vort fornyede vidnesbyrd
dit hellige navn bliver æret og dit rige fremmet
ved Jesus Kristus, vor Herre.
Amen.

Tro mod rituallet

Anmeldelse ved Brian K. Schønberg,
sognepræst i Ledøje-Smørum

*Søren Ulrik Thomsen: Tro mod rituallet, Eksistensen 2020
(I serien Kristendommen ifølge ...)*

"Jeg elsker den lutherske højmesse og krymper mig, hver gang den kritiseres af mennesker, der mener, at folk ville strømme til kirke, hvis bare gudstjenesten blev lavet om", sådan skriver Søren Ulrik Thomsen i sin bog Tro mod rituallet, der er en samling af tre tidligere udgivne essays, hvor han beskriver sin vej til Kirken, troen og forhold til særligt højmassen.

I en tid, hvor man ofte hører, at Folkekirken skal følge med tiden og være vedkommende (underforstået: indrette teologi og ritual efter den herskende folkestemning), er det forfriskende at en af Danmarks store digtere, der betegner sig som "moderat højkirkelig" tager traditionen i forsvar. Som man kunne forvente af en bog af Thomsen er den svær at lægge fra sig og er nemt læst på en dag eller to. Den er et velskrevet forsvar for den danske højmesse (af 1992) mod den herskende tendens, der antager at jo mere "verdslig" højmassen gøres, jo mere vil den "tale" til folk. Men for Thomsen har Højmassens rum netop sin styrke i, at den transcenderer denne verden. Her er man helt og fuldt til stede som menneske, der med hans ord "taber ansigt over for Gud" og ikke som individ i en social sammenhæng, men derimod som en del af et fællesskab, der ikke er vendt mod hinanden, men mod Gud. Og netop emnet om mennesket (socialt, politisk o.a.) over for Gud, er et emne, der på glimrende vis udfoldes i bogen.

Med udgangspunkt i højmassen og den danske tradition kaster Søren Ulrik Thomsen et blik på andre traditioner, særligt med hans besøg i forskellige amerikanske kirkesamfund og hans personlige møde med præster og troende her, hvor deres teologi og gudstjeneste tages under kritisk og kærlig behandling.

"Tro mod rituallet" er både for læseren med interesse for teologi og for læseren, der elsker god litteratur – eller begge dele.

Kors, Vær hilset, mitt eneste håp!

Av Terje Tønnessen, prest og forfatter

14. september, feirer kristne i store deler av kristenheten korsets opphøyelse, korsets strålende triumf.

Forsoningens og frelsens seiersglans glitrer og skinner og stråler fra Golgatas høyde i Jerusalem.

Den antatte tiden Jesus hang på korset var 6 timer – fra klokka 0900 til 1500. (Matteus 27,45-46 og Markus 15,25)

Den rene, uskyldige dør for de urene,
for de skyldige.

Kristus Jesus gir seg selv som offer
på korsets alter.

Forsoningens og kjærlighetens offer
gis av Ham som er uten synd.

«Men jeg vil aldri rose meg av noe annet
enn av vår Herre Jesu Kristi kors.

Ved det er verden blitt korsfestet for meg
og jeg for verden,» sier apostelen Paulus
i Galaterbrevet 6,14.

I Kristi kors er kjærlighetens
og nådens dypeste rom,
frelsens innerste kjerne.

Vi er mange millioner Kristus-etterfølgere
som daglig gjør korsets tegn.

Fordi vi er elsket av Jesus Kristus
og fordi vi elsker korset.

Korset står som et skillepunkt,
et markeringspunkt,
et vendepunkt,
et sentralpunkt,
et midtpunkt

i en urolig og utrygg verden.
Jesu Kristi kors er kontroversielt
i den åndelige verden:

«For ordet om korset er dårskap
for dem som går fortapt,
men for oss som blir frelst,
er det Guds kraft.»

(1. Korinterbrev 1,18).

Kristi hellige og mektige kors
er som nevnt omdiskutert:

«For jøder spør etter tegn,
og grekere søker visdom,
men vi forkynner en korsfestet Kristus.

For jøder er dette anstøtelig
og for hedninger uforstand,
men for dem som er kalt,
både jøder og grekere,
er Kristus Guds kraft og Guds visdom.»

(1. Korinterbrev 1,22ff)

Jeg for min del gjør daglig korsets tegn
ved mange anledninger og
synliggjør på den måten
hvem jeg tror på.

CRUX AVE – SPES UNICA
heter en antikk korshyllest og
korstilbedelse på latin.

På norsk:

Kors, vær hilset, mitt eneste håp!

Velsignet helg!

I det strålende lyset

fra Jesu Kristi hellige kors.

Når Gud skinner igennem ...

Anmeldelse ved kunstmaler Knud Larn

Jacob Munk: At se Gud i skønheden – Skitser til en teologisk æstetik.

I sin lille fagbog fra 2023² *At se Gud i Skønheden*, forsøger Jacob Munk (beundringsværdigt) at indkredse skønhedsbegrebet og koble det *entydigt* til den kristne tro. Den romantiske engelske digter John Keats (1795-1821) berømte ord: "Truth is Beauty / Beauty is Truth"³ farver fortsat grunddefinitionen for mange på hvad (god) kunst er. Netop *det sande* har troende jo som oftest en klar forestilling om kommer fra / er Gud. Så Munks projekt er vel egentlig ret lige for? Alligevel er der ikke meget teologisk æstetik-forskning publiceret i vor tid.

Skønhed kan klassisk set defineres som "at have alt på rette plads, i ret mængde, i den rette kontekst", og er ikke begrænset til det visuelle. Det kan både være figurative kompositioner opsat efter det gyldne snit, sultende pattegrise i bure på en kunstudstilling, eller en musisk ørehænger som raser kloden rundt⁴. Også den fysiske personlige skønhed har sin orden: Symmetriske mennesker opfattes som smukkere end ikke-symmetriske, og får – alt andet lige – mere indflydelse og vægt i samfundet. Som om der er en skjult facitliste for det perfekte skønne/sande, som kunstnere, ja også naturen, konstant forsøger at imitere. Tanken fik sit ultimative udtryk i Middelalderens verdenssyn hvor man opererede med The Great Chain of Being⁵ hvor alt i universet, ikke kun kunsten, men alt inkl. universet selv, lige fra det store til det små, havde sin naturlige faste smukke plads.

² Jakob Munk: *At se Gud i skønheden – Skitser til en teologisk æstetik*. 128 sider. 149,95 kroner. Kolon.

³ John Keats: *Ode to a Grecian Urn* (1819)

⁴ Se gerne: *Æstetik og Filosofi – Seks Essays* (Høst & Søn 2000) hvor den danske filosof David Favrholt præsenterer sin epokegørende parameter-teori som naturligt forklarer hvorfor så forskellige ting er (god) kunst.

⁵ The great chain of being (*Scala naturae*) er en hierarkisk struktur af alt stof og liv, som af middelalderens kristendom menes at være blevet bestemt af Gud. Kæden begynder med Gud og går ned gennem engle, mennesker, dyr og planter til mineraler. Begrebet, der stammer fra Platon, Aristoteles (i hans *Historia Animalium*), Plotinus og Proclus,

Munks grundpåstand er modsat den middelalderlige opfattelse ikke at skønheden *i sig selv* er et bevis for Guds eksistens, men snarere at den udgør en erfaring, der synes at resonere *bedre* med et kristent verdensbillede end med et ateistisk. Det er jo en påstand med implikationer!

Der er langt imellem danske æstetisk-filosofiske studier som tackler det skønne, selv kan jeg i nyere tid kun komme i tanke om Dorthe Jørgensens fine bog *En Engel gik forbi* (2006). Heri argumenterer hun for, at skønhed er meget *mere*, end vi som regel tror: Skønhedserfaringer er ikke bare sanselige oplevelser af lækre former. De kan åbne verden på en måde, så vi fornemmer dimensioner, vi i almindelighed blot overser. Skønhedsfilosofien sætter altså vores forståelse af os selv og verden i perspektiv.^{6 7}

Men for at vi kan nå med Munk derhen, skal vi først som læser have præsenteret et diskussionsrum og et sprog, og det er bogens "brødtekst": Mellem bogens indledning og konklusion argumenterer Munk for sin tese gennem seks korte kapitler med hver sin vinkel. I første kapitel (s. 13-30) beskrives bogens æstetikfilosofiske fundament, eller hvad er skønhed. Fra diskrepansen imellem *informationsindholdet* i et værk og så *oplevelsen* af værket, over hele diskussionen om smag og evaluering af kunst, til den transcendenserfaring som er vores ord for "det ekstra" i oplevelsen. Kapitel to (s. 31-52) er en idehistorisk og teologisk gennemgang af forskellige filosoffers og teologers forståelse af forholdet mellem det skønne og det guddommelige. Et par nedslag:

videreudvikles i løbet af middelalderen og nåede det fulde udtryk i den tidlige moderne neoplatonisme.

6 Tanker der blev til hendes doktorafhandling *Den Skønne Tænkning* (2014), som Jacob Munk (selektivt vinklet) også citerer fra. Det Jacob Munk så gør i sin bog, er at sætte dette "mere" ind i en (i øvrigt selvoplevet) teologisk ramme i Kristendommen.

7 Naturligvis er dette begreb om "mere" hentet fra Theodor W. Adorno og hans tanker om en slags merværdi – noget udover det formelle og de eksterne sammenhænge i kultur og samfund. Der er i kunsten et overskud af betydning som ikke lader sig forklare teknisk og nøgternt. Jørgensen argumenterer egentlig netop for, at erfaringsmetafysikken ikke henviser til 'noget', men er en rent immanent erfaring. Munks pointe er jo den stik modsatte. Så når Munk taler om Jørgensen som en rejseguide fra »kunstens sandhedsåbenbaring« til »teologiens guddommelighedsåbenbaring«, skal man være opmærksom på, at de ikke mener det samme.

For Platon (427-347) – grundlæggeren af skønhedsmetafysikken – er det skønne i denne verden en afglans af det guddommelige (s 31).

For Plotin (205-270) er den inderste kerne i verden Den Ene, hvorfra det guddommelige lys flyder, *emanerer*, ned over verdens enkelte hierarkiske dele, Ånden, Sjælen, de sanselige fænomener (s 35).

Pseudo-Dionysios (omkring år 500) mente modsat de fleste tidlige græske kirkefædre at skønheden ikke var en egenskab af skaberværket, men en egenskab hos Gud selv (s 36).

Thomas Aquinas (1225-1274) tager Dionysios og tillægger menneskets bevidsthed, altså psykologien en afgørende rolle i erkendelsen af skønheden. Skønheden er hos ham et mål for den menneskelige bevidsthed, ikke blots dens begær (s 39).

Med Immanuel Kant (1724-1804) og oplysningstiden redefineres opfattelsen af skønheden, idet han bemærker at vi kun erkender verden gennem vores observation, det vi *kan* erkende (som art og individuelt), vi kender ikke tingen i sig selv (s 40).

Væsentlig for Munks progression af skønhedsmetafysikken frem mod en kristen forståelse, er den for mig ukendte Alexander Gottlieb Baumgarten (1714-1762). Baumgarten flytter den religiøse erkendelse væk fra logikken, til en sideordnet dybere sensitiv erkendelsesform. Ikke alle kan bare naturligt gøre disse erkendelser, der kræves dannelse, fantasi og en særlig følsomhed. Dermed afbøder han også Kants senere kritik af den logiske skønhedsmetafysik (s 41).

Både Baumgarten og Kants kritik er væsentlig for Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling (1774-1854) som lancerer geni-begrebet i skønhedsæstetikken. Det kræver ifølge Schelling særlige egenskaber at se om bag ved sanseindtrykkene og intellektuelt erkende de guddommelige ideer der ligger bag: "Genier skaber ikke kunstværker fordi han eller hun har forfinet sine evner. Kunstneren drives derimod under indre modvilje til at skabe noget som han/hun end ikke selv forstår"⁸. Schelling ville tilbage til myterne: "Myter sætter ingen skel imellem mennesket og naturen, abstrakt og konkret. Kunsten, som en poetisk udtryksform, åbner "det allerhelligste" for filosofen, så vi ser den evige og oprindelige enhed der

⁸ Schelling: *System des transzendentalen Idealismus*, Philosophische Bibliothek 448, Hamburg 1992, side 288

brænder som en flamme, mens vi i naturen og i historien kun møder Det Absolutte i adskilte og løsrevne dele" (s 43).⁹

Det er så danske K.E. Løgstrup (1905-1981) som tager disse romantiske forestillinger ind i et mere køligt 20. århundrede. Løgstrup beskriver den "helheds- og enhedsdannende magt" som er den bedste forklaring på den orden som der er i en teoretisk kaotisk verden¹⁰. "Den poetiske oplevelse er alt andet end udtømmende bestemt med at være en oplevelse af verden, naturen og tingene i deres skønhed. Den er noget andet og mere. Den er åbenbaring og nærvær".¹¹ Og så sidestiller Løgstrup (som Baumgarten) to oplevelser af verden: sansning og fantasi. "To livsytringer er fundamentale, sansning og fantasi, de alene giver os adgang til virkeligheden, alle andre foregår indenfor dem, funderet i dem. Forstand og fornuften, stræben og vilje, alle er de funderede i fantasien (s 47)".¹²

Men for Munk er den "helheds- og enhedsdannende magt", om end teologisk fin, ikke helt nok set i perspektivet en kristen teologisk æstetik. Der mangler noget, poesien, en myte i Schellings forstand. Derfor griber Munk fat i den engelske forfatter og apologet C.S. Lewis (1898-1963) som i en prædiken, *The Weight of Glory*¹³, i Church of Saint Mary the Virgin, Oxford i 1942 udfolder en skønhedsmetafysik hvor længslen er hovedemne. Lewis ser skønhedserfaringen som en længsel – altså en forsmag på himlen. Den er "duften af en blomst, vi endnu ikke har fundet, ekkoet af en melodi, vi endnu ikke har hørt, nyheden fra et land, vi endnu ikke har besøgt" (s. 49).

Kapitlet er i sin form oversigtsskabende, men er samtidigt let manipulerende, idet udvalget fremstår klart som en progressiv argumentation henimod Munks ærinde. De andre "stemmer" i filosofihistorien er ikke medtaget, ligeledes ej heller kritikerne af de nævnte. Det gør ikke noget, vi er jo frivilligt taget på erkendelsesrejse med Munk som kaptajn, men det er med til at gøre bogen mere essayistisk end akademisk, trods det høje lixtal.

⁹ Schelling: *System*, side 299

¹⁰ K.E. Løgstrup: *Kunst og Erkendelse* (1983)

¹¹ K.E. Løgstrup: *Den Etske Fordring* (1956)

¹² K.E. Løgstrup: *Fragment* gengivet i Dorthe Jørgensen, *Den Skønne Tænkning* (2014), side 734.

¹³ C.S.Lewis: *The Weight of Glory and other Addresses* (N.Y, 1949)

Kapitel tre og fire er bogens naturlige kerne.

I Kapitel tre (Det gamle testaments æstetik s. 53-66) læser vi at Bibelen ikke er en filosofibog, men et bibliotek af meget forskellige tekster hvoraf nogle har en æstetisk dimension/kommentar. Det er disse som Munk fremdrager, fra skabelsesberetningen i 1. Mosebog, over Ordsprogenes bog 8 med den kvindelige og personificerede Visdom som danser foran Gud under skabelsen – noget som fik Klemens til at se Kristus selv som den sang der var skabelsen¹⁴, til naturligvis selve det at mennesket, mand og kvinde, er skabt i Gud eget billede, og at vi har fået en sangbog, Davidssalmerne, med i biblioteket. Centralt i Munks gennemgang af Det gamle Testaments æstetik er Visdommens Bog, der er et angreb på den hedenske dyrkelse af naturelementerne – men som interessant nok i vores sammenhæng ikke afvises som fejlagtig, kun som fejlplaceret: Det er Gud som står bag. Deres fejl er at de ikke ser bag om *Tegnet* til det *Betegnede*. Et argument som jo også var grundpillen i argumentet for ikonerne i ikonoklasme-tiden (730-843). Og dét som Løgstrup jo kalder fantasi, jf. tidligere.

I kapitel fire (Det nye testaments æstetik s. 67-79) ser Munk på Det nye Testamente i trinitarisk lys: Først Faderen - med et blik på Hebræerbrevet, et tilbageblik på Visdommens Bog, og så naturligvis Romerbrevet 1 som suppleres med Paulus' tale på Areopagos i Apostlenes Gerninger 17. Guds usynlige Væsen, Kraft og Guddommelighed *erfares* i verdens skønhed. I Johannes Åbenbaring 21 gives dette et eskatologisk perspektiv - skildringen af Det Ny Jerusalem er rig på æstetisk sprog, og folkenes kulturelle rigdomme skal bæres ind i den nye verden. Med andre ord: Kreativiteten er en del af menneskets guddommelige bestemmelse her ganske som den var det i Det gamle Testamente.

I Sønnens optik tildeles den platoniske tradition et nyt lag: Jesus er ikke kun en emanation af Det Ene, en forringet manifestation af det skønnes ideale form. Han er skønhedens logos *selv*, som med inkarnationen blev fuldt og helt *erfarbar* i menneskets sanseverden. På dette sted præsenterer Munk os for en af vor tids helt store teologer, når det gælder at forme en teologisk æstetik, nemlig Hans Urs von Balthasar, som har skrevet det store firebindsværk, "*Herrlichkeit*", der må regnes for det fremmeste teologiske

¹⁴ Klemens af Alexandria: *Logos Protreptikos* 1, 6

værk om skønheden¹⁵. Med Schiller forstår Balthasar skønheden som tilsynekomst af frihed og som den inkarnerede Gud er Kristus den ultimative tilsynekomst af den absolut frie Gud. Lyset, den klassiske metafor for guddommelig skønhed, skinner ifølge Balthasar ikke bag eller over Kristus, men lyser inde fra Kristus selv. Ganske som på ikonen Forklarelsen på Bjerget hvor lyset strømmer ud uhindret fra Kristus selv. Derfor kan vi ikke skelne imellem Kristi menneskelige og guddommelige natur – og så er vi midt i en nadverforståelse! Kan det endelige rumme det uendelige? Ja, sagde Luther – på linje med katolikker og ortodokse – det er som en klang eller tone som går gennem verden uden af optage nogen plads eller give plads til nogen¹⁶. Denne nadverens æstetiske dimension er et udtryk for at Gud møder os midt i vores egen sanseverden, og Munk perspektiverer: ”Kødets opstandelse giver i en endegyldig forstand digterne ret: Den æstetiske model er den rigtige, hvori den finitte form (når den altid ses, forstås og omfavnes åndeligt) tænkes at besidde det uendelige.¹⁷” Æstetik beror på troen på at sanselige værker kan åbenbare det evige. Nadveren er i den forstand det ultimative kunstværk, som samtidig giver mandat til al anden kunstnerisk bestræbelse. Men det er som om det også kræver oplysning at se dette. Først når Jesus ses som den inkarnerede Gud, ses [han] i hans rette form¹⁸.

Her kommer Helligåndens optik ind: De tyske sociolog Hans Joas (f. 1948) har et begreb, *ergriffensein*, ”grebethed”. I særlige øjeblikke kan man opleve ”at blive grebet af det, der ligger hinsides mig selv, en befrielse fra

¹⁵ Hans Urs von Balthasar (1905-1988) var en schweizisk teolog og katolsk præst, der regnes for en af de vigtigste katolske teologer i det 20. århundrede. I lighed med franske teologer som Henri de Lubac ville Balthasar forny teologien ved at genlæse kirkefædrene og gribe tilbage til tidsaldrene før skolastikken. Kristologien var centrum i Balthasars helhedssyn. Han søgte at give en gennemreflekteret fremstilling af teologien, dels i trilogien *Herrlichkeit, Theodramatik og Theologik*, (1961-1987, i alt 16 bind), dels i en række monografier, der i emner spænder fra Origenes over moderne helgener som Thérèse fra Lisieux til nutidige forfattere som Georges Bernanos. Balthasar har også skrevet om den reformerte teolog Karl Barth, der spillede en rolle for udformningen af Balthasars kristologi.

¹⁶ *D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe* (Weimarer Ausgabe WA), Weimar: Hermann Böhlau 1883-2009, bind 26, 335, 40-336.

¹⁷ Hans Urs von Balthasar: *Herrlichkeit: Eine Theologische Ästhetik*. Band 1: Schau der Gestalt. Freiburg: Johannes Verlag 1961, s 148

¹⁸ Balthasar, 146

fikseringen på mit selv”¹⁹. Men hvorfor sker det? Helligånden er menneskets mulighed for erfaring af det guddommelige. I sig selv kan mennesket ikke komme til sand erkendelse af Guds selvåbenbaring i Kristus. Det kræver formidling af Helligånden, som Paulus så aktivt forklarer os i Det Nye Testamente: Troen på Jesus Kristus er altid Helligåndens værk. Overført til æstetikken siger Munk: Skønheden foreligger som en mulighed, men det kræver et åbent øje at se den (s 76). Hermed er vi tilbage ved Baumgarten og hans insisteren på at bevidstheden har en aktiv rolle i skønhedserfaringen. Som optakt til det afsluttende kapitel rundt Munk også i dette kapitel musikken, eller rettere sangen som central for den teologiske æstetik. Ånden kommer til mennesker gennem sang og sangen kommer til mennesker igennem Ånden (s 77). Fra Lukasevangeliets, som Munk frejdigt ser på som opera, og ja der er i det hele taget meget sang i Lukasevangeliets: Marias Lovsang, Zakarias Lovsang, Simeons Lovsang, Englenes Lovsang, etc. Alle disse sange rækker tilbage til Det gamle Testaments tekster for netop at vise at Jesus er sangenes sang. Også Ignatius var inde på det samme, en menighed synger i fællesskab Jesus Kristus, de mange små handlinger af den enkelte klinger sammen: ”I skal hver og en danne et kor, så at I, når I klinger sammen i enighed og forening, tager Guds tone”²⁰.

Således klædt på med både den ”igangværende” diskussion og et klart sprog at tale i - i form af en bibelsk skønhedsmetafysik, kan Munk nu give sig i kast med Kapitel 5, syreprøvningen af argumenterne op imod den klassiske æstetikforståelse.

I Kapitel 5, Kunst og Erkendelse, tager Munk udgangspunkt i en ældre central kunstfilosofisk diskurs om forskellen imellem Klassicismen (1750-1860) og Romantikken (1800-1870): Spejlet og Lampen^{21 22}. Spejlet giver os

¹⁹ Hans Joas: *Braucht der Mensch Religion? Über Erfahrungen der Selbst-Transzendenz*. Herder-Spektrum 5459. Freiburg: Herder 2007, s 17

²⁰ Ignatius: *Brevet til Efeserne* 4, 1-2

²¹ M.H. Abrams: *The Mirror and the Lamp. Romantic Theory and the Critical Tradition*. (Opr 1953) Reprint, A Galaxy Book, London 1979.

²² Nogle danske kritikere af Munks bog har da også hæftet sig ved det lidt tilbageskuende valg at helt forbigå det 20. og 21. århundredes kunstformer og blive ”på sikker grund” i ”fortidens kunstformer”. På den anden side så siger man jo at verden halter ca. 100 år bagefter kunstnerne i kunstsynet og netop i disse år

et mere eller mindre ufiltreret billede af virkeligheden uden forskønelser eller forandringer. Når vi tænder en lampe for at se nærmere på en genstand, ser vi den på en ny måde: Den lyser op, lyset gennemstrømmer tingen, men det udgår ikke fra tingen selv (s 82). Som eksempler tager Munk Claude Monets og Casper David Friedrichs malerier. Monets impressionistiske billeder forsøger at komme så tæt på sanseoplevelsen som muligt, hvad enten dette er åkander på en skovsø, en solnedgang, eller et damplokomotiv på vej ind på en station. Modsat giver f.eks. Friedrichs billeder af ensomme naturlandskaber os ikke en sansning af naturen, men vil snarere rette vores blik mod alt det som netop ikke ses på billedet. Denne type billeder bruges som et *tegn* som skal løfte tilskuerens blik mod det oversanselige. Altså to væsensforskellige udtryk. I det følgende uddyber Munk denne forskel, med eksempler fra Wordsworth og hjemlige Schack von Staffeldts digte (Lampen), og Alexander Popes klassicistiske digte (Spejlet). Den romantiske digter Wordsworths følelser hører ånderne kalde og fornemmer et hjerte der slår varmt og kærligt i alt. Den klassicistiske digter Pope skaber strukturer så strenge så at de mimer naturens egen strenge opbygning og dermed forløser den indre sandhed bag det i spejlet sete. En markant *pointe* fra Munk er humorens plads, som er entydigt på Spejlets side. Netop i konstruktionen, symmetrien, den tilbageholdte beherskelse hvori formen får sit optimale udtryk, kan også humoren, den velanbragte *pointe*, ramme rent.

Til disse to muligheder tilføjer Munk så sin egen, "Krybben". For hvor forskellige kunstsyn nok kan pendulere imellem lampen og spejlet, stiller den bibelske æstetik en klar inkarnatorisk fordring. Som Balthasar påpeger: I selve skønheden er spejlet og lampen jo eet. Den kristne æstetik forener dermed Aristoteles' årsag-virknings metafysik og Platons idealisme i en højere virkelighed, fordi Guds skønhed og virkelighed ultimativt udtrykkes i den sansbare væren selv²³. En inkarnatorisk tilgang til kunsten betyder samtidig en anerkendelse af kulturel kontekst: Ligesom Gud blev erfarbar

er på vej fra Monet (1840-1926) til Picasso (1881-1973). Hvilket man tydeligt kan se på de utallige mega-udstillinger som bliver tilløbsstykker verden over i disse årtier. Picasso og de andre "moderne" har aldrig været mere eksponeret end nu, hvor det før "altid" var Monet og de andre. Så formidlingsmæssigt giver valget mig god mening, alle læsere burde kunne følge argumenterne her.

²³ Balthasar, *Herrlichkeit*, 116

for mennesker ved at lade sig føde ind i den menneskelige historie og blive en del af en specifik kulturkreds, sådan må kunsten også betragtes som inkarneret i sin kulturelle kontekst. En kristen æstetik bør derfor ikke tilstræbe at udstikke en snæver normativ ramme for det gode kunstværk som er til alle tider gældende. Det skønne indgår altid i en specifik tradition og sammenhæng (s. 95). Munk afrunder dette kapitel og dermed sin egentlige pointe med en blid reprimande til samtidens kunstnere: Munk skriver: "vi er i underskud af både lampen og spejlet. Af romantikerne har vi brug for at blive mindet om, at kunsten er forbundet med det guddommelige, og fra klassicisterne har vi brug for at lære, at store ting ofte siges bedst gennem form, begrænsning, og beherskelse. Alt dette lærer vi af krybben – Gud der blev menneske. Den som ser ham, ser Faderen"²⁴.

I det afsluttende kapitel 6, *Musikkens Gud*, som på en måde er et addendum til bogens pointer, tager Munk fat i musikken som omdrejningspunkt i den æstetiske debat, om musikkens særlige potentiale til transcendenserfaringer. Musikken er speciel fordi den rummer en særlig abstraktion, kun beskæftiger sig med det evige, og fordi den ikke giver svar. Med E.T.A. Hofmanns (1776-1822) ord: "Musikken åbner et ukendt rige for mennesker, som intet har tilfælles med den ydre sanseverden som omgiver dem". Munk citerer også den franske filosof Vladimir Jankélévitch (1903-1985): "Gud selv forbliver stum og foretrækker det svar som findes i nattergalene, svalernes høje skrig eller bladenes profetiske mumlen" (begge citater s. 99). Dette leder Munk over i en refleksion over hvordan musikken kan kommunikere det transcendentale uden at reducere værket til de tilegnelser, programmer, eller fortolkninger som værket er givet af sin ophavsmand eller receptionshistorie.

Han begynder med Augustins (354-430) musikteorier, som Augustin har udtrykt i adskillige værker og justeret syn på over tid²⁵. Hvorfor er verden dog så kaotisk når den er skabt af ordenens gud? Fordi vi mennesker ikke kan se igennem kaos og ind til symmetrien. Musikken derimod udtrykker den enhed i mangfoldigheden som hersker både i himlen og på jorden. For

²⁴ Jakob Munk: *At se Gud i skønheden – Skitser til en teologisk æstetik*. Kolon 2024, side 95-96.

²⁵ Augustin; *De Ordine I og II / De Moribus Ecclesiae Catholicae / og De Musica I og IV*. Se også Jørgen I. Jensens gennemgang *Sjælens Musik: Musikalsk tænkning og kristendom hos Augustin*, Platonselskabers skriftserie 5, København: Gyldendal 1979.

Augustin er alt tal, og musikken modner vores indre talfornemmelse. Musisk velklang beror på en række love som ikke er kulturelt betingede, men ligger i os fra fødslen. Og symmetri er altafgørende, pauser er til for at afbalancere to uafhængige symmetrier. Musikken er skøn fordi den er en efterligning af ligheden som abstrakt og dermed guddommeligt princip (tænk treenigheden, adskilte, forskellige, men dog eet). Munks problem med disse teorier er fraværet af det sanselige, alt kan ikke kun være struktur, skønheden var jo netop som vist i de foregående kapitler et både og.

Her fortsætter Munk med Luthers musikforståelse²⁶. Af alle synlige væsner, kan mennesket alene udtrykke sit hjertes glæde ved at le, og hvis han derimod er bedrøvet, ved at græde²⁷. Luther er fascineret af den menneskelige stemme og dens evne til at skabe følelser. Kristendommen er ikke viden, men følelser. Derfor optager musikken hos Luther næsten lige så vigtig en plads som teologien. Følelser er erfaringer som forbinder os med det hellige. Hvis vores følelser er på vildspor, vil vores meninger ligeledes blive forfejlede²⁸. Musikken er Guds gave, som lærer os noget om Gud som den givende Gud. Og musikken er fri, kan overraske. Hermed er vi et helt andet sted end Augustins symmetri. Spejl og lampe. Der er ikke langt fra Luthers begreb om følelser til Dorthe Jørgensens erfaringer af merbetydning og Joas' grebethed. Og ift. Augustin er Luthers synspunkt tættere på menneskets levede virkelighed og samtidig mindre sårbar overfor den traditionelle indvending mod metafysikken, nemlig at den ukritisk overfører principper og begreber fra sanseverdenen på en oversanselig virkelighed, hvor begreberne ikke har hold i erfaring (særligt Kants metafysik kritik).

Munk griber her til slut tilbage til sit krybbe-billede, sit både og. Med Balthasars udtryk kan vi samtænke kunsten som *både* Glanz (refleks, kunsten som lampe, her Luthers teorier) og Gestalt (i sig selv, kunsten som spejl, her Augustins teorier). En *dynamisk* proces hvor forholdet mellem form og følelse konstant er til forhandling. Derfor må en kristen

²⁶ Se om dette emne især Miikka E. Anttila: *Luther's Theology of Music: Spiritual Beauty and Pleasure*. Theologische Bibliothek Töpelmann, Band 161, Berlin: De Gruyter 2017.

²⁷ *D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe* (Weimarer Ausgabe WA), Weimar: Hermann Böhlau 1883-2009, bind 50, 371 5-7.

²⁸ *D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe* (Weimarer Ausgabe WA), Weimar: Hermann Böhlau 1883-2009, bind 2, 177, 12-14.

musikæstetik for Munk netop findes i samtalen mellem Augustin og Luther, de himmelske former og de beåndede følelser.

Ovenstående er ikke så lidt at nå på små hundrede sider, men Munk er ganske ferm til at sammenfatte kilderne og krydre det med egne observationer, så bogen fremstår helstøbt og flyder fint under læsningen. Bogen er forsynet med både noter og litteraturliste for dem som vil dykke yderligere ned i materien.

Jeg har forsøgt at give en lidt dybere indsigt i Munks bog end blot den overfladiske anmeldelse af en for mig at se meget anbefalelsesværdig lille bog. Ikke mindst fordi anmeldelsen er skrevet til et teologisk publikum har jeg fundet det vigtigt at følge Munks argumentvej igennem bogen tæt. Det er mit håb at selv de blandt læserne som ikke farer ud og køber bogen, nu kan tænke med på Munks ærinde, reflektere over en teologisk æstetik. For mit eget vedkommende er min forståelse af æstetikens historie og relation til kristendommen blevet styrket gennem denne rejse med Jacob Munk.

In Memoriam: Nete Marie Hjorth Madsen

Vort mangeårige medlem og kasserer i FKF og SAF, Nete, afgik ved døden i sommer. Hun bestred hvervene som kasserer i FKF i årene 2015-25 og SAF 2013-25 og deltog i bestyrelsesarbejdet i alle årene.

Hun var et usædvanligt trofast og varmt menneske med ukueligt humør og stamina, altid hjælpsom og et fast holdepunkt i foreningernes økonomiske drift og alt praktisk omkring forplejningen ved vore arrangementer. Hun var dybt rodfæstet i sin oprindelse på Bornholm og sin kristne tro - trofast knyttet til familie, gamle kolleger og venner.

Både for hendes menneskelige egenskaber og for hendes store bidrag til Kirkelig Fornyelse og Sankt Ansgar Fællesskabet er hun meget savnet. Gud give hende og os alle en glædelig opstandelse!

Helgen her og helgen hisset
er i samme menighed,
derom haver os forvisset
han, som alle dybder ved.

Meddelelser

Sankt Ansgar Fællesskabet

Rundkirken i Islev, hvor SAF gennem det sidste år har fejret gudstjeneste, skal renoveres i første halvår 2026, og SAFs tjenester flytter derfor midlertidigt. Tid og sted for gudstjenesterne i foråret vil blive annonceret på hjemmesiden www.hoejkirkelig.com og på Facebook samt via SAF's mailingliste, hvortil man kan tilmelde sig hos formanden Chr. Rønneberg (se bagsiden).

FKF's landskonvent 2026

Forventes afholdt i Bethlehemskirken i København ved Kristi Himmelfart, 14-15. maj 2026.

RE-FORMATIO

udgives af Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE

Redaktion: Henrik D. Gautier (ansv.red.), Helge Taggatz, Kim Thinggaard.

Formand for FKF: Henrik D. Gautier, Femte Juni Plads 10, 2000 Frederiksberg;
e-post: hdg@privat.dk; Tlf: 30551272

Næstformand: Chr. Ankerstjerne Rønneberg, Sdr. Fasanvej 20, 2000
Frederiksberg. Tlf. 40449204; e-post: ankerstjerne_roenneberg@hotmail.com

Kasserer: Anni Bomholt Gautier; tlf. 21341259; mail: Anni.bomholt@mail.tele.dk

Bankforbindelse: Nordea; reg.nr. 2316; kontonr: 8024 412 807.

Overførsel fra udlandet: SWIFT-BIC: NDEADKKK, IBAN: DK69 2000 8024 4128 07.

Adresseændringer meddeles kassereren eller redaktøren! – Vigtigt!

Abonnement Re-formatio: Henvendelse til redaktionen.

Pris 100 kr. Re-formatio udsendes 2 gange årligt.

Hjemmeside: www.hoejkirkelig.com

Bladets Deadlines 1/3 og 15/10. Artikler, anmeldelser, indlæg mv. til ansv. red.

Indhold

Redaktionel bemærkning s. 2

Prædiken til Pinse 2025 *ved Brian K. Schønberg* s. 3

Carsten Dalsgaard Hansen: Kirkens enhed - i lyset af Gal.3,28 s. 6

Kristian S. Larsen: Kirkens enhed – og enighed s. 18

Kim Thinggaard: Kort om trosbekendelsen i den danske højmesse s. 25

Anmeldelse: Vejen til kirkelig fornyelse *ved Flemming Baatz Christensen* s. 28

Anmeldelse: Søren U. Thomsen, Tro mod ritualet *ved Brian K. Schønberg* s. 37

Terje Tønnesen: Kors, vær hilset, mitt eneste håb s. 39

Anmeldelse: Jacob Munk, At se Gud i skønheden *ved Knud Larn* s.41

In Memoriam Nete Maria Hjorth Madsen s. 51

Meddelelser: Sankt Ansgar Fællesskabet & Fællesskabet Kirkelig Fornyelse s. 51